

דוחקא דתלמידאי חכמים

לראות נכון את הזכות הגדולה של יסורי בני תורה

נכתב ע"י אחד השומעים • ליקוט מתוך שיחות

ניתן להשיג
את הספר דברי חיזוק והדרכה
ואת החוברות בכתובות דלהלן

זכרון יעקב : רח' הזית 2 משפ' גריינמן

בני ברק :

פ. כץ : רח'
גניחובסקי 21
משפ' פרידמן
0527668996

רח' רנזנהיים 7
משפ' גריינמן
0527183997

הלפרין 1
קומה ב'

רבי עקיבא 54
משפ' שכטר

רח' אלחריזי 3
משפ' פוליקמן

חידושי הרי"מ 3
קומה ב'

אחיסמך

הרב י. זילבר 03-6188879
הרב י. קול : 0556792223

אזור הנגב

הרב א. קארני:
0548530503

מודיעין עלית :

הרב א. אייזנר
05331-09964
ניתן להשאיר הודעה

ירושלים

הרב לובצקי
0533147220

תוכן ענינים

- א. ליקוטים מדברי חז"ל א
- העני כבנו של הקב"ה / אני אמרתי אפדם במזמנם / לדעת לראות נכון / בשכר העניות זוכים ליחלץ מגיהנם / טוב להתיסר כדי ללמוד תורה בצער / ישראל נמשלו לזית
- ב. התבוננות באופן כללי על יסורי ממון ג
- מעלתם הגדולה של האברכים / השתדלות לפרנסה על חשבון לימוד תורה – קבע ועראי
- ג. צרות המושכות כנהר ח
- דוחקא דתלמידי חכמים / ראיית הדברים בעין טובה משפיעה על החינוך / התייחסות נכונה על הייסורים / סוף הגלות / להתפלל שיעזרו לו משמים לקבל נכון את הדברים
- ד. נבואת מלאכי על מצבם של יראי ד' בדורינו טו
- יש בידינו נבואה שכך יראו הדברים / דוחק הפרנסה שבעקבתא דמשיחא / העניות היתה נחלת כלל ישראל בכל הדורות
- ה. תן חלקי מבני עניים כ
- הקשיים של הבני תורה – סימן לקירוב / הקושי בפרנסה של הבני תורה / הקושי והדחק שבדרך התורה / לימוד תורה גם כשנראה שלא יתאפשר להמשיך בעתיד / אין הפרנסה תלויה בעבודה / פרנסתם של לומדי התורה / משים עצמו אכזרי
- ו. מסירות נפש – הכח שהחזיק את עם ישראל כט
- להתגבר על הקושי ע"י התפילה וזכות הרבים / כשהאדם מונח בעומק הסוגיא רואה את המפריעים כמילתא זוטרתא / אין ללמוד "הלכות חדשות" מן היסורים / תפילה
- ז. הייסורים מגיעים דוקא בזכות העלייה לג
- היחידים שמחזיקים מעמד הם המה מעמידי דור העתיד / להבין את השמחה שבקשיים / לשמוח ביסורים הקטנים
- ח. זהירויות מעושה ידינו מבלי משים לט
- קא מקיים כל מה דאמור רבנן / דברים מעשיים / זהירות בדבר אמת

ט. מתוך במאי זכ"ן על הרבנית ע"ה מו
לשמוח ולשמח במה שיש / דעת התורה לענין נקיון ועדינות / לשמוח בקשיים
שבקיום המצוות / שמירת התורה בדקדוקיה / הסתכלות כללית / מתוך סיכום
הדברים

מכתבים נב
יסורי ממון / צער שריפת הספרים / דעת התורה לענין הנהגת הנקיות / לימוד
תורה – התרחקות מאלה המתייחסים ללימוד כעוד מקצוע

א. ליקוטים מדברי חז"ל

העניי כבנו של הקב"ה

א. בתנא דבי אליהו זוטא פ"ה מביא משל על הזכות לפרנס עניים ועל המתנה של עניות לישראל, משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לתוך סעודתו, והמלך יודע בבנו שהוא רעב וצמא, אמר המלך אשרי מי שיכניס את בני לתוך ביתו ויתן לו פת לחם וקיתון של מים כדי שיאכל וישתה, שהרי כל מה שיש לי הרי הוא של בני, שנאמר מלוה ד' חונן דל וגמולו ישלם לו, פי' שהקב"ה מצטער על זה שבנו רעב וצמא, אך אינו יכול לתת לו משלו כי גזר עליו שלא יתן לו, לכן מי שנותן לו במקום הקב"ה אשריו, והוא כמלוה להקב"ה ע"מ שישבו לו אח"כ, כאילו כתוב חונן דל כמלוה לד', ולכן גמולו ישלם לו.

ואומר הנה צרפתיך ולא בכסף בחנתיך בכור עוני, מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות שבעולם ולא מצא מדה טובה לישראל אלא עניות, שמתוך עניותיהם של ישראל הם יראים את ד', שאם אין להם לחם לאכול ובגד ללבוש ושמן לסוך, הם מבקשים רחמים מן הממציא כל המציאות, כי ע"י עניות הם יראים את ד', ואין צדקות בא אלא מתוך עניות, ואין גמ"ח אלא מתוך עניות, ואין אדם יר"ש אלא מתוך עניות, ואין אדם לומד ד"ת אלא מתוך עניות, שנאמר מקים מעפר דל ולא נאמר מקים מעפר עשיר, כי לד' מצוקי ארץ ואין מצוקין אלא ת"ח כו'.

אני אמרתי אפדם בממונם

ב. בגמרא עבודה זרה ד' א':

והיינו דאמר רבא מאי דכתיב "אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע" אמר להן הקב"ה לישראל כשאני דן את ישראל אין אני דן אותם כעובדי כוכבים דכתיב "עוה עוה עוה אשימנה וגו'", [והיינו נמי דאמר רבא. שהקב"ה דן עובדי כוכבים בדקדוק: עוה עוה עוה אשימנה. עיווי עיוותה ולעוה אשימנה וכן תרגום יונתן חוביהון חבו בחוביהון אתפרע מינהון, רש"י], אלא אני נפרע מהן כפיד של תרנגולת.

דבר אחר אפילו אין ישראל עושין מצוה לפני כי אם מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול [שנאמר אם בפידו] להן שוע [כפיד. ניקור

ביקדור"א בלע"ז שמנקרין מעט מעט וכן נפרע מהן מעט מעט בהסתר פנים בוהיה לאכול לפדותם מעונותיהן כדי שיזכו לעוה"ב: להם שוע. אני נותן להם פדיון כמו ויושע ופרק וכמו ישוע הבן פדיון].

[דבר אחר] בשכר שמשוועין לפני אני מושיע אותם והיינו דאמר ר' אבא מאי דכתיב "ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים" אני אמרתי אפדם בממונם בעוה"ז כדי שיזכו לעולם הבא והמה דברו עלי כזבים.

והיינו דאמר רב פפי משמיה דרבא מאי דכתיב "ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואל יחשבו רע" אמר הקב"ה אני אמרתי איסרם ביסורין בעולם הזה כדי שיחזקו זרועותם לעוה"ב ואל יחשבו רע, [והיינו דא"ר אבא. אפדם לישראל בממונם והיינו כפיד של תרגומין פורעין מעט מעט ונוגשין בצדקה, רש"י]. - ע"כ מגמרא שם.

לדעת לראות נכון

ג. במדרש "מעשה ברבי שמעון בן חלפתא שהיה ערב פסח ולא היה לו מהיכן לקנות לביתו כלום אפילו פרוטה אחת, אמרה לו אשתו אפילו פרוטה אחת אין לך כדי לקיים מצוות הפסח, כיון שהיו מבשלות חברותיה לא הוה לה מה לבשל, נטלה קדרה ונתנה לתוכה מים והדליקה האש תחתיה לפי שהייתה מתביישת שלא היה לה כלום, כיון שראה רבי שמעון בן חלפתא כן יצא לו חוץ למדינה והתפלל, ויצאה לו יד אחת והושיטה לו אבן אחת טובה, נטלה והראה אותה ואין כל העולם יכולין לכوين דמיה של המרגלית, מה עשה נטל עליה זהוב אחד ופרטו, ולקח בשר ויין ולחם וירק לפרנס את היום והעלה לביתו, אמר לאשתו כבר יש לנו מה לאכול ולהותיר, א"ל מהיכן נתפרנסת, לא הגיד לה, אמרה נשבעת אני שאיני אוכלת עד שתאמר לי מנין לך, כיון שהטריחה עליו גילה לה המעשה, אמרה לו וקבלת עליך ליגע בדבר שמתוקן לך לעתיד לבא, שיהא שלחנך פגום מחברריך, לך והתפלל והחזיר את החפץ. הלך והחזיר מה שלקח ופרע מה שנטל על האבן ונטלה ויצא חוץ לעיר והתפלל עליה ויצאה יד ונטלתה מידו. והנס השני גדול מן הראשון. שמע רבינו ואמר יכול הייתי להתפלל שינתן לי ולא הייתי יכול להתפלל על מה שנתן לי שתחזור למקומה, התחיל אומר כי שמחתי ה' בפעליך. עכ"ל ילקוט שמעוני.

בשכר העניות זוכים ליחלץ מגיהנם

ד. יבמות ק"ב ב' ביארו הפסוק "יחלץ עני בעניו", בשכר עניו יחלצו מדינה של גיהנם, ופרש"י דהיינו בשכר עניו שכיפר עליו בחייו.

טוב להתיסר כדי ללמוד תורה בצער

ה. "טוב לי כי עוניתי למען אלמד חוקיך", - פרש"י טוב לי כי עניתי - שנתיסרתי ועוניתי למען אשוב מדרך רעה ואשמור חקיך, בפירושים אחרים מצאתי כן טוב לי כי עניתי וגו', טוב היה בעיני כשהייתי סובל יסורים כדי ללמוד תורה בצער.

ישראל נמשלו לזית

ו. אמר רבי יהושע בן לוי למה נמשלו ישראל לזית לומר לך מה זית אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אף ישראל אין להם בטילה עולמית לא בעוה"ז ולא בעולם הבא. ואמר רבי יוחנן: למה נמשלו ישראל לזית לומר לך מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתיטה, אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא ע"י יסורין.

ב. התבוננות באופן כללי על יסורי ממון

בני ישראל במצרים במשך עשרות שנים בשיעבוד נורא, וימררו את חייהם, אמנם נגזר עליהם שיענו אותם, אבל המצרים הכבידו השיעבוד ביותר, ולאחר שמשה רבינו דיבר עם פרעה עוד הכביד עליהם עוד ועוד, עד שאמר משה למה הרעות לעם הזה למה זה שלחתני, מי שהיה בתוך השיעבוד הזה לא מסוגל להבין איך אפשר עוד, לא מסוגל להבין - למה!.

אבל לאחר שגילו לנו את האמת, אנו יודעים, שנגזר עליהם ארבע מאות שנה של שיעבוד, ובגלל הכבדת קושי השיעבוד היה אפשר לקצר את הזמן לכשמונים שנה בלבד! -, ברגע שהתחיל השיעבוד כבר נולד משה רבינו.

אנחנו יודעים שאם היו שואלים כל אחד מבני הדור ההוא - האם אתה רוצה פחות שיעבוד, ושתשאר כאן אתה ובנך ובן בנך, ורק דור שלאחר כך יצאו ממצריים, ודאי

היה מעדיף עוד קצת שיעבוד העיקר שיצא מכאן, - אנו יודעים כמה חסד היה באותו קושי השיעבוד.

ואילו אנו נמצאים באותו המצב, אנו יודעים שהכל לטובה, אבל לא מבינים איך.

ומבואר בגמרא שנתבעים על כך שלא מסתכלים על הדברים כפי שהם באמת, וכמו שראינו בדברי הגמרא הנ"ל שהקב"ה אומר אני רוצה לעזור לכם, ואילו לכם יש תלונות עלי.

עלינו להתחזק בביטחון, בכל ענייני ההרגשות כאילו "מי יודע מה" קורה בתחום הסכנות ובתחום הפרנסה, אבל האמת שלא קרה כלום, כך זה בני תורה זה לא קרה להם, אלא זה הזכות שלהם - שלומדים תורה מתוך הדחק, כי זה מה שמקיים את העולם, לא לשכוח כאשר מדברים על הבני תורה האלה, לחשוב שההוא קרה לו כך, והוא מסכן, ההיפך הוא הנכון, הוא המאושר - הקב"ה אומר לו "אותך חיפשתי, אליך דיברתי, אני רוצה שתלמד תורה מתוך הדחק, ואז תגיע לדרגה הכי גדולה שצריך!", וגם כאשר סובלים, יש להתחזק בזה, להחדיר את השמחה של אשרינו מה טוב חלקינו, אנחנו לא מסכנים בקשיים שלנו, אמנם זה קשה, אבל זה לא עונש ולא מדכא ומעציב, אלא מתנה וחסד כי את אשר יאהב ד' יוכיח.

בכדי להמחיש להאדם שהכל הוא ענין של התייחסות לצרה, יש בני אדם הסובלים מעגמת נפש מרובה מחמת תלאות רבות ורעות ששבבום, ויש שכתוצאה מן הצער הגדול נעשים חולים במחלות קשות עד מאוד, ופתאום כל שאר הצרות ששבבום נעשים כחגבים, וכענין זוטר לעומת הצרה הגדולה שנפלה עליהם, ולא שהצרות פסקו, עדיין יש עוני ושאר מרעין בישין, אבל מה הם לעומת...., פתאום זה לא נורא כל כך וזה לא נורא כל כך, - הא למדת שהכל הוא ענין של הסתכלות.

ויש להתבונן על הדברים כפי שהם באמת, ולחסוך צער ועגמת נפש רבה מאוד.

החזו"א כותב שעגמת נפש היא היסוד של היצר להטות את האדם מן המסילה, האדם במצב של עגמת נפש

ההבטחה של "לא תשכח מפי זרעו" ניתנה בצורה הזו של עניות וקושי, אמנם יש חילוק בין עניות של היום לעניות של הדורות שעברו, שבדורות עברו היתה עיקר העניות בכך שלא היה מה לאכול, וכחיום עוד לפני שמגיעים לאכילה כבר מוכרחים

לשלם את ההוצאות ההכרחיות, ונכנסים לגלגל של חובות, אבל הכלל הוא אותו כלל, התורה ניתנה לדורות במצב של עניות.

ואיתא במדרש "אמר רבי חזקיה בשם ר' ירמיה מעשה בתלמיד אחד של רבי שמעון בן יוחאי שיצא לסחורה והרויח והעשיר, והיו התלמידים רואים את הרויח שהרויח והיו מצטערים, מה עשה ר' שמעון בן יוחאי לקח את תלמידיו ויצא עימם לבקעה, אמר לבקעה, בקעה התמלאי דינרין זהב. מיד נתמלאה הבקעה דינרין זהב, אמר לתלמידיו כל אחד מכם יטול כל מה שהוא מבקש, אבל תהיו יודעים שכל מי שהוא נוטל ממנו - מתן שכרו שלעתידי לבא הוא נוטל, כיון שראו כן התחילו אומרים כי שמחתני ה' בפעלך במעשי ידיך ארנן".

כשמדגישים שמה שאנו נמצאים במצב של עוני ולא בעושר זהו בשביל כל העולם הבא שלנו, ושהכל מבחירתנו, לא קשה כלום.

מעלתם הגדולה של האברכים

האברכים העמלים בתורה מעלתם גדולה לאין שיעור, והפסד מרובה בכך שאינם יודעים להעריך זאת כראוי, יושבים אברכים יקרים עם קשיים עצומים, של עוני ועוד, וללא שינוי אם יש משכורת או לא, יושבים ולומדים במצבים מיוחדים, אבל בתחום הזה מיד מגיעה מידת הענוה, מי אני ומה אני, אני לא יודע כלום, מה כבר ערך התורה שלי, וצריך לחדד את הדברים: **כן! התורה שלך, מתוך הצער זה התורה שמצפים לה בשמים, זה מה ששומר על העולם.**

אם אברך היה יודע את מעלת התורה שלו בכל העולמות, היה מנצל את ימי חייו בעולם הזה כפליים, אם רק היה יודע שבאמת רק זה מה שמשמח את הקב"ה, אמנם הוא יודע הכל אבל לא חושבים שזה הולך על התורה "שלו", אדם יגיע לשמים ויצטער מאוד כשיראה עד כמה הוא חשוב שם, באמת אני הייתי כל כך חשוב, וכל כך משפיע, חשבתי שזה הולך רק על פלוני ופלוני, ושאיני כלום, אז הוא יוצא נפסד מכל הצדדים פה בעולם הזה הוא סובל שהוא מרגיש כלום, ושם הוא יצטער שחשב שהוא כלום, והחמיץ את כל חייו בענוה הכוזבת.

אברכים מכירים היטב את הטעם הערב של התורה ושל התפילה, יודעים "להרגיש" את זה, זה התורת אמת, וזה מה שמצפים משמים, וזה מה ששומר על העולם, וצריך לחדד שההרגשה של "ונחנו מה" בחלק הזה היא רק מעשה שטן.

מסירות נפשם של האברכים היקרים ללימוד התורה, למרות כל הקשיים, היא אותה המסירות נפש שמספרים על הדורות הקודמים, אלא שבכל דור זה מוצג בצורה שמתאימה לאותו הדור, אברכים יושבים ואין להם מושג היאך יתפרנסו, כתוב שעניות שקולה כנגד כל היסורים, וכשבא הקב"ה ליתן יסורים לאיוב שאל אותו האם רוצה עניות או יסורים, ואמר שהוא מעדיף יסורים מעניות, וז"ל מדרש תנחומא פרשת משפטים אמרו רבותינו ז"ל כל היסורין לצד אחד והעניות לצד אחד, בשעה שבא השטן לקטרג את איוב כד"א ויען השטן את ד' ויאמר החנם ירא איוב אלהים, א"ל הקדוש ברוך הוא לאיוב מה אתה רוצה עניות או יסורים, א"ל אני מקבל כל היסורים שבעולם ולא עניות, היאך אעמוד על המקח בשוק ואין בידי פרוטה, מיד ויצא השטן את פני ה' ויך את איוב בשחין רע מכף רגלו עד קדקדו, התחיל צווח "מי יתן ידעתי ואמצאהו אבוא עד תכונתו", כנגד מדת הדין, א"ל אליהוא מה אתה עומד ומונה, ולא אתה הוא שבחרת ביסורים יותר מן העניות כו', ע"כ.

בזהר מוזכר שהחליפו משמים את סבל ימות המשיח בעניות, וביארו שם מה שכתוב והשיבך ד' מצרים באניות, פי' בעניות, כמו שאמרו עד שתכלה פרוטה מן הכיס, ואז ישיבך לנסים כמו שעשה לו במצרים עי"ש בזו"ח כי תבא.

אברכים יושבים בלי אפשרויות, ולומדים בעמל, ומחפשים את האמת, ומתפללים בכונה, אם רק היו מחזיקים מעצמם "קצת" יותר - רק זה לבד, היו מצליחים לעשות הרבה יותר, אבל גם זה מעשה שטן הרגשת הענוה הזו, "הוא" משתמש עם כל הכלים שיש לו, ומכל הכיוונים.

השתדלות לפרנסה על חשבון לימוד תורה - קבע ועראי

אמרו ז"ל דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימה בידם, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו וזו לא נתקיימה בידן, פירוש קבע ועראי הוא דבר שבלב ואינו ניתן לפרשו בחשבונות, קבע פירושו שזהו כל מגמתו וכל מעינו, ואינו מסיח דעתו ממנה אלא בהכרח, וגם אז לשעה כאדם הפורע חובו.

מכתבי התעוררות חלק א' פרק ו' ג'

מי כמוך מאמין באמונה שלימה כי לא בכח יגבר איש, וריבוי השתדלות גורם היפוך מן המקווה, וכל מזונותיו של אדם קצובין, ובמקומך יושיבך ובשמך יקראוך, לא העדיף

המרבה, אלא אדרבה, והממעט לא החסיר, אלא אדרבה, ואין לנו אלא מצות השתדלות שנצטוו בה לסייע בהסתר פנים, ועיין רמב"ם שלהי הלכות שמטה ויובל.

מכתבי התעוררות חלק א' פרק ו' ג'

ומה אאריך והכל גלוי וידוע לפניך, אך טרדות הזמן ועמל הפרנסה מטרידים עשתונותיך ומבהילים אותם לאפיקים אחרים, לעשות העיקר טפל, ושאינו טפל, עיקר, להסתובב במעגל הזה חוזר חלילה, אחד ירדוף השני והשני השלישי וכו'.

אבל האמת באור האמת, כי הכל שוא ושקר, אין לא ריוח ולא הפסד, לא משרדים ולא עסקים, לא עשירות ולא עניות, לא שמחה ולא עצב, לא כבוד ולא בזיונות, לא אוהב ולא שונא.

אבל יש מלך מלכי המלכים הקב"ה יוצר הכל וסובל הכל, וטוב ומיטיב לכל, ועיניו מושטטות בכל, וברוב טובו הודיענו רצונו לעשותו בלבב שלם, וזה כל העולם ממש, ועל הציר הזה סובב הכל מן הקצה אל הקצה.

ואשר זכה לקיים מצוותיו יתברך, זכה בכל העולם כולו, והכל שלו, גזור ומקיים, מבקש ונענה, כולם חפצים קרבתו, ושישים לקראתו, נפשו צהלה ושמחה בדביקותו ביצרו, אשרי לו ואשרי חלקו. ואשר לא שם לבו... אסף רוח, דוהר ומכרכר לקראת כל נתח טוב ירך וכתף, אלי תבוא נהם בנהימה לכל שוה כסף ומטלטלין, וכולם מתקבצים סביבו ברוב השתדלותו, וכסבור הוא שהנאתו בטוחה, ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס וגו'.

מכתבי התעוררות חלק א' פרק ב' ג'

וכעת פנה אל רהבים ושטי כזב, לחצוב בורות נשברים אשר לא יכילו המים, לעזור... למפרנס לכל לפרנסו על ידי עזיבת מצוותיו אם מעט ואם הרבה, והרי אדרבה בזה גורע זכותו לפרנסה, והקב"ה בוכה עליו.

ולא עוד אלא שנמצא שם שמים מתחלל, וקרא כתיב והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש והיצהר וכסף הרביתי לה וזהו וגו', ואם הנך מלא הכרת הטוב לאשר מטיב אתך בדמיון, איך לא תהיה כפוי טובה למטיב אתך באמת, בוראך ויוצרך ומכלכלך יתברך. מכתבי התעוררות חלק ב' פרק א' ב'

ג. צרות המושכות כנהר

דוחקא דתלמידי חכמים

בענין הדוחקא דתלמידי חכמים, דוחק של העניות, – אם אדם היה יודע שהוא הוא התלמיד חכם שסובל את הדוחקא ומשתתף כעת בהבאת הגאולה הוא היה סובל את הכל אחרת, אמנם זה קשה, אבל כשיודעים להעריך שכך היא המציאות של הקרובים להקב"ה ושאלנו בדור האחרון ממש, ושאלו למתי לדחות, מסתכלים על הכל אחרת.

עלינו לראות את היסורים באורם הנכון, לדעת איך שכולם מתוך אהבת הקב"ה אלינו, העניות של האברכים, זה מן הרחמים של הגאולה, שעל ידי כך ניגאל, מי שזוכה להפנים ולראות את הצד הטוב שביסורים, כשאדם מתייחס לכל היסורים כמו שהם באמת, ויודע שמי ששלח אותם אוהב אותם ועושה זאת לטובתו, וכן מבחינת הרגש האנושי אדם שמתייחס אליהם בהתייחסות נעלה, הוא לא קובל מה עשו לי ולא מתלונן, הוא יודע להסתכל על הצד הטוב שבה, הדבר משפיע על כל היחס שלו לצער ההוא, הרי כאשר הקב"ה מעניש אדם הוא מצטער מכך, והסיבה שמעניש משום שזו טובתו, וממילא כל הצער הוא צער של מתנה, הוא רואה אותו בעין טובה, וממילא כל הההרגשה אחרת.

ראיית הדברים בעין טובה משפיעה על החינוך

לצערנו, יש הטועים לראות את מצבנו בעולם בראייה שטחית כאילו אנו נאלצים לסבול בשביל לשמור את לימוד התורה, בשביל לקיים את המצוות, כאילו אין ברירה ולכן אין לנו די למחיתנו, וכדו', כאילו "מה אפשר לעשות, צריך להקריב – בשביל", זו ראייה מוטעית, וההשפעה על חינוך הילדים חמורה,

כאשר הילדים רואים את הצער שנגרם מהמצוות כקושי, כאילו ששמירת התורה ומה שצריכים ללמוד זה מה שגורם לנו את הצער, זה משפיע!

והאמת היא שההיפך הוא הנכון!, אדם שנגזרו עליו יסורים, אם הוא זוכה נותנים לו אותם בצורה שזה יהיה ע"י שמירת המצוות, אם כן הצער הוא אותו צער שהיה אמור לקבל ממילא, אלא שזכה וקיבלם על שמירת התורה, ועוד מתרבה שכרו הרבה יותר

משום שיכל להפטר מהיסורים והוא מרצונו לכאורה עושה אותם לעצמו את היסורים, היסורים הם אותם יסורים, אבל השכר הוא הרבה יותר גדול! כי אדם שמשמים שלחו לו אותם על ידי שקיבל מכה וכואב לו מה הוא יכול לעשות, אבל הצער שבשמירת המצוות הוא כאילו יכול היה למנוע והוא עושה, וזהו מה שכתוב אשרי הגבר אשר תיסרנו... ומתורתך תלמדנו, וכמו שאמרו במדרש אמר רבי ביסנא אין אדם בעולם בלא יסורין חושש בשיניו אינו יכול לישון, בעינו אינו יכול לישן, יגע בתורה אינו ישן, זה ער וזה ער, הוי אשרי הגבר אשר תיסרנו... מתורתך תלמדנו, אשרי הגבר שהוא לא ישן בשביל ללמוד, שניהם לא ישנים אבל אצלו זה מתורתך תלמדנו.

למדנו שכל מה שאדם סובל בשביל התורה ה' סובל כך מכאבים וצרות, ועכשיו הרויח שמלבד שהיסורים מורידים לו מהחשבון, גם הרויח תורה ושכר מצות ת"ת, אבל אין אדם מפסיד ממנוחת חייו בגלל התורה, אלא מחליף את יסוריו ליסורי התורה.

כל הדברים שאדם סובל מענייני הרוחניות, קשה לו, אין לו, נתקע לו - בגלל מצוה, השכר של היסורים הללו הוא פי כמה וכמה, ואם היה מקרין את ההבנה הזו לעצמו ולסובביו, היה יוצא נשכר מכל צדדיו, ואין ספק שגם ההתייחסות משמים אליו תהיה אחרת, כי הנה הוא אחד שמבין מה ש"שולחים" אליו, וגם הבנים שלו מתחנכים באופן נעלה ומרגישים אחרת, אמנם באופן כללי "כולם" יודעים ומאמינים אבל יש לדעת ויש לדעת, וכמו שהזכרנו לעיל מדברי הרב זללה"ה שיש יראת שמים ויש יראת שמים, באופן כללי יודעים הכל, אבל "לחיות" ולדעת את הרווחים זה משפיע על כל הקשר של הבן אדם עם הקב"ה, על היחס שלו לכל ענייני העולם.

התייחסות נכונה על היסורים

ובאופן כללי ההתייחסות על הזכות הגדולה של מי שזוכה לייסורים, לשון הגמרא עבודה זרה ד' א' "והיינו דאמר ר' אבא מאי דכתיב ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים אני אמרתי אפדם בממונם בעולם הזה כדי שיזכו לעולם הבא והמה דברו עלי כזבים, והיינו דאמר רב פפי משמיה דרבא מאי דכתיב ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע, אמר הקב"ה אני אמרתי איסורם ביסורין בעולם הזה כדי שיחזקו זרועותם לעולם הבא ואלי יחשבו רע".

כתיב בעמוס "רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם", ובעבודה זרה שם שאלו המינים את רב ספרא מהו ביאור הפסוק הזה, וכי מי שיש לו כעס הוא מוציא אותו רק על האוהב שלו, ולא ידע להשיב להם, ולבסוף השיב להם רבי אבהו שהקב"ה נפרע מישראל מעט מעט, ומאומות העולם נפרע בבת אחת, וביאר להם הדברים במשל.

וזה לשון הגמרא שם "משתבח להו ר' אבהו למיני ברב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מיכסא דתליסר שנין יומא חד אשכחוהו אמרו ליה כתיב רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עוונותיכם מאן דאית ליה סיסיא ברחמיה מסיק ליה [ידעתי - אהבתי כמו יודע ה' דרך צדיקים וכמו ואדעך בשם, מאן דאית ליה סיסיא - זעם, ברחמיה מסיק ליה - מעלהו על אוהבו והנם זועפים מתרגמינן נסיסין לשון אחר סוסיא סוס שעסקו רע את אוהבו מעלין עליו כדי שימות, - רש"י], אישתיק ולא אמר להו ולא מידי, רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה, אתא רבי אבהו אשכחינהו אמר להו אמאי מצעריתו ליה, אמרו ליה ולאו אמרת לן דאדם גדול הוא ולא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא, אמר להו אימר דאמרי לכו בתנאי בקראי מי אמרי לכו, אמרו ליה מאי שנא אתון דידיעיתון, אמר להו אנן דשכיחינן גביכון רמינן אנפשינן ומעינינן אינהו לא מעינינן, אמרו ליה לימא לן את, אמר להו אמשול לכם משל למה הדבר דומה לאדם שנושה משני בני אדם אחד אוהבו ואחד שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת", [נפרע ממנו מעט מעט - כן ישראל נפרע מהן הקב"ה את כל עוונותיהן בעוה"ז כדי שיזכו ליום הדין ועובדי כוכבים אינו נפרע מהן כלל כדי לטרוח מן העוה"ב ופקידה משמע מעט מעט כאדם שפוקד את חבירו לפרקים, רש"י].

"רק אתכם ידעתי" - והיות והוא אוהב אותנו לכן הקב"ה מסייע בידנו לפרוע את חובותינו באופן שנוכל להתקיים, וכדי שלא יהיה כל הפרעון בבת אחת, כל פעם לוקח קצת, ואז מצליחים לעמוד בדין. וכן בדברי הזהר¹ על הפסוק ויסרתיך למשפט,

¹ ויסרתיך למשפט, האי קרא הכי מבעי ליה ויסרתיך במשפט דהא אימתי ייסורי בשעתא דדינא (והכא לאו הכי אלא) מאי ויסרתיך למשפט אלא כתיב (ישעיה ג) ד' במשפט יבא עם זקני עמו, וההוא יומא אקדים קודשא בריך הוא אסוותא לישראל עד לא ייעלון לדינא בגין דייכלון לקיימי ביה ומאי אסוותא היא דבכל שעתא ושעתא קודשא בריך הוא יהיב יסורין לישראל זעיר זעיר בכל זמנא וזמנא ובכל דרא ודרא בגין דכד ייעלון ליומא דדינא רבא דייחון מתייא לא ישלוט עליהו דינא, ונקא לא אנקך מהו, אלא כד ישראל בלחודייהו ולא עאלין בדינא עם שאר עמין קודשא בריך

לכאורה היה צריך להיות כתוב, ויסרתיך "ב"משפט, אלא כוונת הכתוב, שהסיבה שאני מייסר אותך, היא כדי להתכונן למשפט, כדי שלעתיד לבוא כשיבואו למשפט יהיה מוכן לך היסורים ויוכלו לומר שכבר קיבל את עונשו, ברחמי שמים לקחו לו "פה" לקחו לו "שם", יסרתיך למשפט כדי שתוכל לצאת זכאי, יסרתיך כדי שכשיגיע המשפט כבר תהיה מסודר!.

כך מתבאר הפסוק בירמיה לפי דברי הזוהר הנ"ל, "כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הפיצותיך שם אך אותך לא אעשה כלה, ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך", כל הגויים שהיה להם כל טוב בשעת הדין הגדול מכלים אותם, וישראל שהיה להם כל פעם צרות אזי עכשיו לא מגיע להם צרות, ו"יסרתיך למשפט" בשביל זה יסרתי אותך, כדי שכשיגיע המשפט הגדול יוכלו לומר שכבר קיבלו, ונקה לא אנקה הכל חייב להיות בדיון.

ודאי חייב להיות יסורים, אבל אם אדם היה יודע מה הוא חוסך, ובשביל מה הוא עושה את זה היה יודע שהוא פשוט קיבל את מה שהוא מוכרח לקבל לטובתו, אלא שקיבל את זה "בתשלומים", כולם מחפשים הלואה שהפירעון יהיה בתשלומים, ולא שיקחו את הכל ויכלו אותו, לוקחים כל פעם קצת, כל דבר נחשב בכלל יסורים, כל אי נעימות וכל קושי, ואם יודע שזה במקום... וזה רווחי - הוא יכול לשמוח עם זה, זה משנה את החיים שלו וזה משנה את החינוך של הילדים שלו, הכל תלוי איך הוא מתיחס לדברים.

הוא עביד לון לגו משורת הדין והוא מכפר עליהו ובזמנא דעאלין בדינא בשאר עמין מה עביד ידע קודשא בריך הוא דהא סמא"ל אפטרופוסא דעשו ייתי לאדכרא חוביהון דישראל וכניש כלהו לגביה ליומא דדינא והא קודשא בריך הוא אקדים להו אסוותא ועל כל חובא וחובא לקי ונקה להו ביסורין זעיר זעיר ודא הוא ונקה ביסורין ובגין כך בדינא דקשוט לא אנקך מעלמא בדינא בתר דסבלת יסורין זעיר זעיר ותו לא אנקך אף על גב דאתון בני לא אשבוק חוביכון אלא אתפרע מנכון זעיר זעיר בגין דתהוון זכאין ליומא דדינא רבא, כד אתאן לדינא אתא סמא"ל בכמה פתקין עליהו, וקודשא בריך הוא אפיק פתקין דיסורין דסבלו ישראל על כל חובא וחובא ונמוחו כל חובין ולא עביד לון וותרנותא כלל כדין תשש כחיה וחיליה דסמאל ולא יכיל לון, ויתעבר מעלמא הוא וכל סטרוי וכל עמין הדא הוא דכתיב ואתה אל תירא עבדי יעקב וגו' בגין כך ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך, ע"כ.

סוף הגלות

אנחנו נמצאים כעת בסוף הגלות בעקבתא דמשיחא, וז"ל החפץ חיים "הנה המעיין בפרק חלק ובסוף סוטה יראה שנתקיימו כמעט כל הסימנים שנאמרו שם לפני ביאת משיח צדקנו, והצרות גם כן מתרבות מיום ליום, ולפלא גדול לנו שעדיין רגלי משיחנו לא נראים, אכן באמת נראה לבאר, דזמננו זה הוא זמן חבלי לידה וכמש"כ הגר"א ז"ל דכל עת הגלות הוא בבחינת זמן הריון, ולבסוף הוא זמן חבלי לידה ולבסוף הזמן בודאי בא וכמו שאמר אם אני המוליד ועצרתי אמר אלקיך", עכ"ל.

רואים במציאות הכל נהיה יותר קשה בכל התחומים כי זה הסוף, אמנם גם החפץ חיים כותב שזה הסוף, אבל אין ספק שאנחנו קרובים מאד לימות המשיח, כי העולם מתקיים רק ששת אלפים שנה, והבטחות רבות מאד נאמרו בספרי הנביאים על הטובה שתהיה לבני ישראל בימות המשיח, וכתוב אצל יעקב אבינו כשנולד וידו אוחזת בעקב עשיו, וביאר הגר"א שאע"פ שעשו קיבל את העוה"ז, אבל ידו של יעקב תפסה בעקבו, שהסוף של העולם הזה יהא תפוס בידי יעקב.

והנה בודאי יהיה מספר חשוב של שנים לקיים בהם ההבטחות הנ"ל, שאם יהיו ישראל בטובת ימות המשיח שנים מועטות אין זה קיום ההבטחה, וכן כתוב בפסוק שבימות המשיח, מי שמת בן מאה שנה הוא יקרא נער צעיר, וש"מ שרוב האנשים יחיו לפחות כפול מזה, וכמה זמן נותר לעולם, הרי מזמנינו עד ששת אלפים נשארו מאתים ועשרים שנים, ימי המשיח צריכים להיות איזה שהוא זמן כדי שיחול בהם משהו מימות המשיח.

צריך סייעתא דשמיא לזכות לדעת איך להתייחס לצרות ולקשיים, אשר כדברי החפץ חיים שזמן סוף הגלות הוא כמו חבלי לידה, הימים נעשים יותר ויותר קשים, מי שיודע שזה כבר הסוף יותר קל לו להחזיק.

להתפלל שיעזרו לו משמים לקבל נכון את הדברים

עלינו להרגיל עצמנו להתפלל שיעזרו לנו משמים לקבל את הדברים בצורה הנכונה, כל ההתייחסות של האדם לצער ויסורים תלויה מהיכן מתחילה המחשבה, מי שאינו שמח מספיק בצער, הוא משום שהמחשבה מתחילה שבעיקרון היה הכל צריך להיות

טוב, וכעת כל צער הוא אסון, אבל האמת היא שאם היה יודע כל דבר במקום מה הוא ומה הוא חוסך הוא היה רוקד משמחה, אם האדם היה יודע עד כמה השתנה מצבו לטובה על ידי היסורים הללו, באיזה מצב הוא היה קודם ובאיזה מצב הוא עכשיו לאשרו לא היה קץ.

צריך סייעתא דשמיא בשביל לדעת איך להסתכל על כל דבר, איך לקבל כל צער, ובשביל לקבל סייעתא דשמיא צריך להתפלל על זה - כל יום לפי מה שהוא.

להתרגל בתפילות באופן פרטי כל פעם על כל ענין פרטי, שנזכה להשכיל איך להסתכל ואיך לקבל את זה, אמנם אין להמעיט בסבל של הקשיים, כמו למשל קשיי העניות של האברכים, אכן למרות שזה בודאי זכות להיות חלק מלגיטונו של מלך, להיות זה שנבחר לקשיי לומדי התורה, אבל אין ספק שזה גורם לבושה וחוסר נעימות, כמו שכתוב בגמרא ברכות ו' ב' שאדם שנצרך לבריות הוא כאילו נידון באש ובמים, ושפניו משתנות ככרום², בהגיון היה שהעשיר היה צריך להרגיש לא נעים כלפי העני, כמו שלא נעים לאכול מעדנים בפני מסכן שאין לו כלום, ולא נעים לרקוד בפני חגר שיושב על כסא גלגלים, כך צריך העשיר להרגיש כלפי העני והעני לא היה צריך להתבייש, ואמרו במדרש שעניי ירושלים היו אומרים "זכה בי", אני רוצה ליזכות אותך בנתינה זו, ובאמת העני סובל כדי ליזכות את העשיר במצוות נתינה, ועי"ז יתקיים העולם, ומכל מקום המציאות היא ההיפך³, ואין זו טעות של העני, שהרי כך כתוב בפסוק, ש"מ שגם לאדם

² הגמ' אומרת בהמפקיד, שבדרך כלל המלוה לא מאמין ללוה, והלוה מאמין למלוה, משום שהלוה מקיים ביה במלוה תומת ישרים תנחם, אם יש לו כסף מסתמא הוא צדיק, ומלוה מקיים ב"י בלוה וסלף בוגדים יחדם, הוא אין לו מסתמא הוא רמאי.

³ איתא בזוהר שלפעמים כשעתידי לבא צרה לעולם, הקב"ה שולח מתנה למי שהוא אוהבו, ומהי המתנה, הוא מזמין לו עני כדי שיגמול עמו חסד ויהיה לו זכות ועי"ז יצל, יש לראות את הדברים הללו בהסתכלות הנכונה, לפעמים כשמזדמן לאדם לגמול חסד עם אדם אחר בגופו או בממונו, הוא רואה זאת כהטרדה, ואילו היה יודע שזהו ה"דורון" שהקב"ה שלח לו כדי להועיל לו, הוא היה מקבל אותו בכבוד גדול, "ברוך הבא".

כשחיים בתוך הקושי קשה להתבונן, ויש להתבונן מתי שיש לו זמן להתבונן.

ובגמ' שבת קנ"ו ב' ומדר"ע נמי אין מזל לישראל דר"ע הויה ליה ברתא אמרי ליה כלדאי ההוא יומא דעיליה לבי גננא טריק לה חיויה ומיתא הוה דאיגא אמילתא טובא ההוא יומא שקלתה למכבנתא דצתא בגודא איתרמי איתיב בעיניה דחיויה לצפרא כי קא שקלה לה הוה קא סריך ואתי חיויה בתרה אמר לה אבוה מאי עבדת אמרה ליה בפניא אתא עניא קרא אבבא והוה טרידי כולי עלמא בסעודתא וליכא דשמעיה קאימנא שקלתי לריסתנאי דיהבית לי יהבתיה ניהליה אמר לה מצוה עבדת נפק ר"ע ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה, וברש"י -

בעל שכל יש הרגשה כזו, מ"מ האמת היא שהעני הוא שזכה לעניות, עשיר ורש נפגשו מאיר עיני שניהם ד', הרי מי שעשה את זה עשיר ואת זה עני הוא הקב"ה, וע"ע מה שדרשו בזה תמורה ט"ז א'.

פעם נכנס יהודי לקבל ברכה מהחפץ חיים בערב יום הכיפורים, וראה שהחפץ חיים בירך את חתנו "שלא תהיה עשיר", והוא הזדעזע האם אלו הברכות שהרב נותן, אמר לו החפץ חיים את החתן שלי אני מברך במה שאני רוצה לעצמי, אבל אתה תקבל ברכה כרצונך ...

להבהיר לעצמנו את הדברים! אמנם הרגש הקשה הזה כתוב בתהילים, כפי שדרשו בגמרא ברכות שם, זה לא טעות שהעני מרגיש ככה ... באש ובמים, ככה האדם נברא זה משהו אמיתי, אבל לא לאבד את עצמו בגלל ההרגשה הזו, צריך לדעת איך לחיות את זה, וחלילה לא לתת לכאב הזה ללוות אותו לאורך כל הלימוד.

בכל היסורים יש לאדם הרבה מאוד במה להתנחם, אבל אם נכשל במשהו אין לו במה להתנחם, יש לו רק לשמוח במה שיכול להתכפר מהיסורים..., צריך לחדד את הדברים ברגע של שקט, כי הרי לא חסרה כאן אמונה ולא ידיעה, ולא חסרים כאן משלים להבהרת ענין מעלת היסורים כמו שהם באמת, אבל אנחנו לא חיים את זה, זה טבעי שקשה לאדם לחיות במצב כזה, אבל צריך להיות לו "אוצר" בתוך תוכו שיבהיר לו איך להסתכל על זה בצורה טובה.

כשקורה קושי בגלל שמירת המצוות צריך לחזק בבית את הידיעה שלא המצוה גרמה את זה, אדרבה זו הזכות שקיבלנו את היסורים בשמירת המצוות במקום במשהו אחר, אם מרגישים את זה היטב הרי זה מתקבל אחרת, - ובשביל להרגיש את זה טוב צריך להתבונן ביישוב הדעת, ולא בשעת צער.

לא ממיתה משונה - ומיהו, מיתה הגונה ימות, אלא, ממיתה עצמה מצלת ונותנת חיים. כלדאי - חוזים בכוכבים. דצתא - תחבתה. למכבנתא - נושקא של זהב שיש כמו טס בראשה.

וזה לשון הזהר פרשת וירא דאפי' בזמנא דבעי למידן עלמא איהו גרים למאן דרחים ליה למזכי במלה עד לא ייתי הוא דינא לעלמא, דתנינן בשעתא דקודשא בריך הוא רחים ליה לב"נ משדר ליה דורונא ומאן איהו מסכנא בגין דיזכי ביה וכיון דזכי ביה איהו אמשיך עליה חד חוטא דחסד דאמתשך מסטר ימינא ופריש ארישיה ורשים ליה בגין דכד ייתי דינא לעלמא הוא מחבלא יזדהר ביה וזקיף עיניו וחמא להווא רשימו וכדין אסתלק מניה.

בעקבתא דמשיחא מתרבים הקשיים, ה"מיסים וארנונות" למיניהם, העומס אצל המלואים, עומס במקורות פרנסה, - כל זה לא מקרה! זה הסוף של העולם! - יש להתרגל לראות את הניסים במה שיש, לא להתאכזב כל כך ממחסור מסוים, בזמן שהיה יכול להיות הרבה יותר גרוע, כמו שביאר החפץ חיים בחבלי הלידה, שאמנם זה קשה כמו שכתוב שמביאה קרבן משום שנשבעת שלא תחזור על כך שוב, אבל אף אחד לא יתייאש בהגיע הסוף והמטרה של כל הדורות, זה לא פלא שזה קשה כי זהו הסוף הגדול לנצח נצחים, ככל שמחזיקים בזה מרגישים יותר טוב, וגם אהובים יותר בשמים בזה שמבינים ומשתתפים בגודל האהבה בלי תלונות.

ד. נבואת מלאכי על מצבם של יראי ד' בדורינו

מצינו בנבואת מלאכי שהיא הנבואה האחרונה שנמסרה לישראל ומתארת את מצב בני ישראל עד הגאולה כדמסיים "הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגו'", וכתוב שם "הוגעתם ד' בדברכם, ואמרתם במה הוגענו, באמרם כל עושה רע טוב בעיני ד' ובהם הוא חפץ, או איה אלקי המשפט", פרש"י - לפי שאתם רואים דרך רשעים צלחה וצדיקים מעונים ונכשלים, אומרים אתם בלבבכם אחת משני דרכים הללו, כל עושה רע טוב בעיניו לכן הוא מצליח אותם, או אין דין ואין דיין ליפרע, שאם אינו טוב בעיניו איה אלקי המשפט שאינו נפרע מהם.

וממשיך הנביא "הנני שולח מלאכי ופינה דרך לפני, ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים וגו'", פרש"י - הנני שולח מלאכי לבער את הרשעים ופינה דרך מן הרשעים לפני, ופתאום יבא האדון אשר אתם מבקשים הוא אלקי המשפט שאמרתם איה אלקי המשפט, "ומי מכלכל את יום בואו ומי העומד בהראותו כי הוא כאש מצרף וכבורית מכבסים", פרש"י - מי יוכל לעמוד ביום בואו כאשר יכבש ויעביר כל הרשעה, והרד"ק והמפרשים כתבו שזה קאי על מלך המשיח שיבא פתאום שלא ידע אדם יום בואו טרם בואו.

וכן כתוב מהגר"ח מולאזין ז"ל שכך יהי' ביאת המשיח היינו כמו שהוא יושב בחדרו יחיד ולומד, תכנס הרבנית פתאום ותאמר אי חיים אתה יושב פה ולומד, הלא משיח בא, אז יתבהל ויאמר לה מי הגיד לך, ותאמר לי צא החוצה וראה כי לא נשארו אף הטף בערש בעיר כי כולם יצאו לקראת משיח, וכונתו שלא יהיו הקדמות

להתכונן אלא פתאום יבא, וכן שמעתי שהחפץ חיים הי' דופק על השלחן "כי פתאום יבא".

וממשיך הנביא "וקרבתי אליכם למשפט וגו' כי אני ד' לא שנית" פרש"י - אע"פ שאני מאריך אפי', לא שינה דעתי עלי' מבראשונה לאהוב הרע ולשנוא את הטוב, ואתם בני יעקב לא כליתם שגם אלו שמתו לא כלו מלפני ואני משלם גמולם בגיהנם, ורבותינו פירשו שכל הגוים כשהכיתי אותם פעם אחת כלו לגמרי בלי שאשנה להכותם, ואתם בני יעקב העמדתי אתכם שאפי' אחר פורענויות הרבה לא כליתם, וחיצי כלים ואתם אינכם כלים.

"חזקו עלי דבריתם אמר ד', ואמרתם מה נדברנו עליך, אמרתם שוא עבוד א' ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדורנית [בשפל רוח כמו קודר שחותי אלביש שמים קדרות], מפני ד' צ"ו".

פירוש הדברים - קשה עלי מה שאתם מדברים עלי, ורואים מכאן שיש מצב שהאדם אינו יודע שהוא מדבר דברים קשים, שהרי הם שואלים מה נדברנו עליך, והענין שההרגשה הפנימית ניכרת בלי דיבורים מפורשים.

"ועתה אנחנו מאשרים זדים, שנעשו הזדים המאושרים גם נבנו עושי רשעה", [אנחנו עבדנוהו ושמרנו משמרתו, ועתה רואים אלו הרשעים מצליחים עד כי מאשרים אנו אותם על מעשה רשעם, רש"י], "גם בחנו א-לקים וימלטו" [בחנו א-לקים לומר נראה מה יוכל לעשות לנו, וימלטו מן הרעה ולא נכשלו, רש"י].

"אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו (דרשין מזה ת"ח שנוחין זה לזה בהלכה נדברו לשון נחת), ויקשב ד' וישמע וגו'", [אני משיב על דבריתם, אז בעשות הרשעים רשעם, והטובים הלכו קדורנית מפני שנדברו יראי ד' שלא לידבק במעשיהם הרעים, ואני לא נשכחו דבריתם מלפני, ואע"פ שאיני ממחר להשיב גמול, כי הקשבתי ושמעתי וצויתי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי דבריהם מקוימים ליום אשר אני עושה סגולה אשר אצרתי והנחתי לשלם בו גמולי, שם אראה אתכם מה בין צדיק לרשע, רש"י].

"והיו לי אמר ד' צ' ליום וגו' וחמלתי עליהם כאשר יחמול איש על בנו העובד אותנו, ושבבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד א' וגו' כי הנה היום בא בוער כתנור וגו'

ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם וגו' זכרו תורת משה עבדי וגו' הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וגו'".

למדנו מכאן איך יראה מצבם של יראי ד' עד הגאולה, ובכל דור נעשה צירוף אחר צירוף, ואלו שמסרו נפשם נשארו והעמידו את הדור החדש, וענין הפרנסה של הבני תורה בכל דור הי' במצב קשה, ובזמנינו בעקבתא דמשיחא החמיר הדבר בריבוי ההוצאות של כל שטחי החיים.

ויש להכיר ולדעת שלא קרה כאן דבר אלא כבר נמסר לנו ע"י הנביא שכך יהא מצבינו, ויש להתחזק בהמשך דברי הנביא, ואין לנו מצוה לדאוג איך יתקיים העולם, כי בדרך הטבע כבר מזמן הי' הכל מתמוטט, ויש להכריע את ההנהגה רק מה שנוגע לעתיד הקרוב אם יש מה לעשות בחובת ההשתדלות, ואם אפשר לדחות השינויים הרי זוהי חובתנו כרגע, ולהסיח דעת מהמחר כמה שאפשר, ועכ"פ לחיות את ההוה בתורה ובתפלה כאילו בלי דאגה.

וכל הניסים של בני ישראל של רבים ושל יחידים נעשו ברגע האחרון, והרבה בני אדם החזיקו מעמד עד רגע לפני הסוף, ואז גבר כח השטן ונתיאשו, ועל האדם לזכור רגע לפני היאוש שיש מנהיג לבירה ובידו הכל, וחובתו כרגע רק להחזיק עוד רגע, ולא יחליט את היאוש, כ"ז שהמציאות לא הוחלטה בידי שמים, ועל הרגעים האחרונים הקשים, מקבלים שכר על כל רגע כמו על התקופה כולה.

יש בידינו נבואה שכך יראו הדברים

והנה אם היה נביא שמגיע אלינו ואומר לנו, כן! אתם אלו שמדברים עליכם! והדור הזה זה אתם! אם היה כך היינו מקבלים אחרת את כל הקשיים ומתייחסים אליהם בצורה אחרת.

אמנם כתוב שלפני שנשברו הלוחות הראשונות התורה היתה נלמדת שלא מתוך הדחק, אבל זה עולם אחר, בעולם שלאחר שנשברו הלוחות הדחק הוא חלק מלימוד התורה.

ואמנם אין לנו נביא שישים את האצבע לומר זה כך וזה כך, אבל גם כשהיה נביאים היה כנגדם יצרא דעבודה זרה, שמעתי שכתוב מהגר"א שכשנפסק יצרא דעבודה זרה, נפסק הנבואה, "זה כנגד זה".

והנבואה האחרונה שיש בידינו, הנביא אומר ואמרתם מה נדברנו עליך, אמרתם שזו עבוד א' ומה בצע כי שמרנו משמרתו, ועתה אנחנו מאשרים זדים וגם נבנו עושי רשעה, הנבואה האחרונה שכבר ניתנה לדור שלנו בסוף כתוב אז נדברו... וליום אשר אני עושה סגולה, והנה אנכי והנני שולח לכם את אליהו הנביא, הנבואה הזו שבאה לספר איך יראה עד בוא יום השם הגדול והנורא מסופר בה שאנחנו שואלים בשביל מה אנחנו ככה, סבלנו עול מלכות שמים ובסוף הזדים הם המצליחים, ואנחנו הלכנו קדורנית ומה בצע כי שמרנו משמרתו, אז אם כן הודיעו לנו מראש כך יראה העולם, ועליכם מדברים, וזה אתם, וכן בכל דור.

אם יודעים את זה, אף שעדיין קשה, אבל הרי תמיד היה קשה, אם אדם יודע שהוא האיש שעליו דיברו, הוא סובל, אבל יותר קל לו לסבול, זה סוג סבל אחר, אם אדם יודע שהוא צריך לקחת תרופות וזה כואב לו, ורק על ידי זה הוא ניצל ממות, זה כואב, אבל הוא אוכל את זה אחרת, יש לו טיפולים וזה קשה אבל זה המציל שלו.

יש נביאים! והם אמרו לנו את הדברים ואנחנו צריכים להתייחס לזה בהתאם! ואמנם האדם הוא בן אדם ולא כל רגע הוא יכול לעמוד לפי האמת שהוא יודע, אבל צריך להכיר את זה בשכלו שכשתרצה להתבונן, תראה הנה הנביא אמר לך, והנה תראה את הדור הקודם, ואת הדורות שלפניו, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך... ויעו' בהקדמה של החפץ חיים על התורה איך שהוא מתאר את מצב דורו, אפשר לחשוב שזה נאמר ממש בדורינו מלבד התאריך הכל ממש כאילו נכתב היום.

א"כ זה לא הכשלון שלנו, זה שכך אנחנו נראים, זה כך ה' מעותד להיות מלכתחילה, כך הנביא אומר שיהי', וכך ה' בכל הדורות.

דוחק הפרנסה שבעקבתא דמשיחא

אנחנו נמצאים כעת בעקבתא דמשיחא כמו שאמרו כתובות ק"ב ב' א"ר זירא א"ר ירמיה בר אבא דור שכן דוד בא קטיגוריא בתלמידי חכמים [קטיגוריא הרבה מסיינים ומלמדים חובה יעמדו עליהם, רש"י], כי אמריתה קמיה דשמואל אמר צירוף אחר צירוף, [גזירות על גזירות, רש"י], כו' תני רב יוסף בזוזי ובזוזי דבזוזי, [שוללים אחר שוללים, רש"י].

וברוך שומר הבטחתו לישראל והיא שעמדה לאבותינו ולנו שבכל דור ודור עומדים עלינו לללותינו והקב"ה מצילנו מידם, וכל קיומנו בכל הדורות הם בנסים, ובפרט בדור האחרון כאשר יענו אותנו, כן מתוספים ספסלים בביהמ"ד, כהבטחת כי לא תשכח מפי זרעו, ובדרך הטבע כבר מזמן ה' הכל חרב, ומי שמתבונן יראה בחוש את הנסים הגדולים איך שמשפחות של עשרות נפשות מתפרנסות בסכום מינימום של שתי נפשות, ועוד ועוד, והנסים שחיינו בהם עד היום מכל הבחינות, אינם פחות מהנסים הנצרכים להמשך קיומנו, ובכל הדורות היינו בצרות גדולות מאלו והקב"ה הצילנו מידם.

ואם היה בא נביא ומגלה לנו שאלו הם חבלי משיח האחרונים, היינו סובלים כל זה בקלות יותר, גם בלי לראות דרכי הישועה, ונאמנים עלינו דברי חז"ל שכן הם הדברים, ולא עלינו מוטל למצא פתרון לגלותנו, רק לתפוס כל יום ולעשות בו רצון השם כפי מה שאפשר.

ואמרו בגמ' עירובין מ"א ב' על המת"סרים בדקדוקי עניות שאינם רואים פני גיהנם, למאי נפ"מ לקבולי מאהבה, [דמכפרי עליה, רש"י], וכתוב מהגר"א שאפי' צדיקים עוברים דרך הגיהנם לגן עדן, אבל אלו אינם רואים פני גיהנם, ואמרו שם שדקדוקי עניות מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו, למאי נפ"מ למיבעי רחמי עליהו.

וראיתי מובא לשון הגר"א שכתב ע"ד הזוהר פ' אחרי שהשכינה צועקת בשבעים שנין בתראין על לומדי תורה על דוחק גדול שיה' להם, כמו שאמרו בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת וכו', רומז אל מה שאמרו דאילה בשעה שכורעת לילד מכנסת ראשה בין ברכיה וצועקת, עד שבא נחש ונושך לה ברחמה ואתפתחת ומולדת, והאילה היא השכינה, וצועקת בעת לידתה הן השבעים שנין הנ"ל, וע"י נשיכת החיויא לתלמידי חכמים בעניות, היא יולדת משיח, שדוחקא דתלמידי חכמים ממחר הגאולה, כמ"ש אגרא דכלה דוחקא, עכ"ל.

העניות היתה נחלת כלל ישראל בכל הדורות

יסורים ועניות תמיד היה נחלת כלל ישראל בכל הדורות, רוב הראשונים והאחרונים שמפורסמים ושנשארו לנו סבלו יסורים.

צריך לדעת מה טוב לו ולהסתכל על העולם שהיה, וללמוד מה טוב לאדם ומה נשאר לאדם.

על הרמב"ם ידוע שסבל הרבה, וכן הגר"א לא היה לו ולילדים שלו מה לאכול, והוא לא רצה לספר שאין לו, ואמר לאשתו שתשלח את הילדים להיות אצל השכנים שכשנותנים אוכל לילדים יתנו גם להם, - זה הפתרון שהיה לו, - ומה זה הגר"א אנחנו הרי יודעים.

גם רבי עקיבא איגר כותב על עצמו, בכמה מקומות שהוא לא יכול להחזיק את החתן שלו, ושאומרים עלי שיש לי כסף אבל אין לי...

גם על החפץ חיים כתוב שלא היה לו מה לאכול.

זה היה נחלת ישראל הכשרים בכל הדורות.

ה. תן חלקי מבני עניים

איתא בילקוט משלי על הפסוק ובשמאלה עושר וכבוד, שהתורה שאלה את הקב"ה מפני מה בני עניים, אמר לה הקב"ה להנחיל לאוהבי יש, אמרה לו מפני מה הם עניים בעולם הזה אמר לה כדי שלא יעזבו את התורה ויתעסקו בדברים אחרים.

ובחגיגה ט' ב' אמר ליה אליהו לבר הי ואמר ליה לר' אלעזר מאי דכתיב הנה צרפתין ולא בכסף בחרתין בכור עוני מלמד שחזר הקב"ה על כל מדות טובות ליתן לישראל ולא מצא אלא עניות אמר שמואל ואיתימא רב יוסף היינו דאמרי אינשי יאה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא, [כברזא סומקא. רצועה ודומה לו מעיקרא משכא והשתא אברזא, ובב"ר יש יאי עניותא לברתיה דיעקב כערקתא סומקתא לסוסיא חיורא (תוספות)].

כתוב בילקוט ריש רות שהתורה אמרה להקב"ה תן חלקי בשבט של עוני, שאם עשירים עוסקים בי יהיו מתגאין, אבל כשהם עניים, הם מתעסקים בי והם יודעים שהם רעבים ושפלים כו'.

הנה לימדו אותנו חז"ל שזה מה שטוב עבורנו, זה מה שיביאנו לתכלית הנרצה, אמנם לנו נראה שאם יהיה כסף יהיה יותר קל, נוכל ללמוד יותר זמן ובראש שקט, אבל הקב"ה חושב אחרת... הוא היודע מה טוב בעבורנו והוא זה שקבע שנחלתם של בני התורה יהיה עם בני עניים, ואף שאמנם יתכן שבכל פעם שנתקלים באופן פרטי הכסף יוכל לעזור גם ללימוד, אבל באופן כללי אם יהיה הכסף מצוי זה ימעט בלימוד.

אם נשכיל להבין את הדברים לאשורן, לא זו בלבד שלא נצטער על קשיי המזון, זה לא עונש, אלא אדרבה "אות כבוד" היא לנו, הנה גם אני מלגיון של מלך, גם אני עני כי חלקי בתורה.

מי שמשכיל לשמוח עם העניות, מסוגל לחיות גם עם מחסור וקושי, אפשר להסתגל לדחקות, מבלי שירגישו זאת הילדים, כי אם ההורים מספיק חזקים בידיעתם, באמת כל הקשיים מתגמדים.

אם נשכיל להעביר את המסר כראוי, יבינו הילדים מה העיקר בחיים, למה שואפים, ומה לאידך גיסא אין לו כמעט כל ערך, כי בית של בני תורה שישמענו בו כל היום "כמה קשה", כמה אנו כביכול סובלים בגלל התורה, הרי התוצאות בהתאם.

הקושי הזה היה נחלת כל הגדולים, להגר"א לא היה מה לאכול, ולהחפץ חיים לא היה מה לאכול, ולחזון איש לא היה מה לאכול, אבל הם הרגישו את האמת שבזה עם כל הקושי, וממילא נעלם הקושי.

בבית היו אומרים, טוב שהילדים נראים טוב, שלא ירחמו עלינו שאין להם מה לאכול, - לא היה מה לאכול, ולא היה איפה לשבת, ולא היה מה ללבוש, כולם הצטופפו בדירת שני חדרים, ועוד היו שם הרבה אנשים זרים, ופעם אמרו בבדיחותא לאחד, שכשנעבור לדירה גדולה יותר כבר לא יה' מקום... וכך חיו בלי כלום, אבל אף פעם לא היה שום שמץ של הרגשת צער או חסר, ולא שהיו צריכים להשקיע בזה בדיבורים ובשיחות חיזוק, אלא אפילו לא היה הוה אמינא שיש כזה צד של מסכנות בגלל החסר. - כשברור לנו מה העיקר ומה טפל, מהי המטרה ומה לרווחא דמילתא, אין שום מקום להרגשת חוסר.

ההרגשה שבני תורה הם מסכנים זה נוגד לקידוש השם, התורה רוצה שיהיו עניים כי ככה נהיים תלמיד חכם, לדעת את החשיבות ולשמוח בקשיים.

מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה, על פי זה יש לנהל את החיים, לא לצמצם בדקדוקי עניות, ומאידך לא לבזבז במה שלא מוכרח.

וכמו בכל הדברים היצר הרע נמצא גם כאן, הוא קובע את הענוה שלא במקומה, ולא נותן להרגיש את המדרגה הגדולה שאנו נמצאים בה, כהיחידים המחזיקים כל העולמות, העיקר שיוכל להחליש ידיהם של עוסקי התורה⁴. – בל נטעה בטעויותיו, נבהיר לעצמנו כמה אשרינו ומה טוב חלקינו!!!

הקשיים של הבני תורה – סימן לקירוב

והנה אם הבני תורה היו מעריכים את מעמדם בעולם באור האמת, והיו מבינים את הנהגת הקב"ה עמהם כמו שהוא יתברך הקדים ללמדנו קודם מעשה, ולא כפי מה שנראה לעיני בשר, ממיילא היו מתחזקים בתשובה, אבל כ"ז שרואים את הקשיים כריחוק, וכאילו לא נתקבלו תפילותיהם מפני ריחוקם, הרי זה מחליש את הכוחות ואת התקוה, וממיילא מונע את התשובה. – ועוד שהענוה גורמת להם שלא יעלו על הדעת שהדברים כפשוטן, וכל העולמות תלויין בתורתם ומעשיהם, וכל יחיד רב כחו שבידו להעמיד את כל העולמות כמשי"ת להלן מדברי נפש החיים.

ואיתא בילקו"ש פ' כי תשא וישבר אותם תחת ההר כו' שאותה שעה נגזרה גזירה על ישראל שילמדו אותה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטרור ומתוך הדחק ומתוך שאין להם מזונות, ובשביל אותו הצער שהן מצערין עתיד הקב"ה לשלם להן שכרן לימות המשיח כפול ומכופל שנאמר הנה ד' א-לקים בחזק יבוא וזרועו מושלה לו הנה שכרו אתו וגו' ואומר מי הקדימני ואשלם, לטובתי נשברה רגל פרתי שתהא משכורתי שלמה, וכן אהרן אמר אילולי קרח לא עמדה לי אותה הברית שנאמר זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר וגו' אמר לטובתי נשברה רגל פרתי, [ענין רגל פרתי הוא מהמעשה שבירושלמי הוריות פ"ג ה"ד של העני שבשעה שחרש שדהו שקעה פרטו ונשברה ונצטער ע"ז הרבה, והוצרך לחפור סביב להוציאה

⁴ ואגב יש לציין בהפלגת הערכה לאברכים יקרים ובני ביתם, העמלים בתורה לשמה בלי שום קשר למיילגה שמקבלים או לאו, והרבה חודשים שלא מקבלים כלום, וגם כשמקבלים זהו למחצה לשליש ולרביע, ואין פוצה פה, בענוה ובסבלנות יתירה, ושכרם הרבה מאוד, וזכותם לאין שיעור, והרבה כבוד שמים יש בזה.

מן הבור, והאיר הקב"ה עיניו ומצא אוצר גדול טמון שם באדמה, ואמר לטובתי נשברה רגל פרתי, ועיי"ש בירושלמי כל המעשה בזכות הצדקה וברכת החכמים], ושם בתהילים ה' ד"א למנצח אל הנחילות זהו שאמר הכתוב להנחיל אוהבי יש התורה אמרה לפני הקב"ה רבש"ע כתיב אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד מפני מה בני עניים, והקב"ה משיבה ואומר להנחיל אוהבי יש, ולמה הם עניים בעוה"ז כדי שלא יעסקו בדברים אחרים וישכחו את התורה כדכתיב כי העושה יהולל חכם.

אמנם נכון שבעקבתא דמשיחא מתרבים הקשיים יותר, כמשאחז"ל סנהדרין צ"ח א' אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו, אבל המצב הזה של צדיק ורע לו רשע וטוב לו ה' בכל הדורות, כדכתיב בתהילים ע"ג ואני כמעט נטיו רגלי וגו' כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה וגו', הנה אלה רשעים ושלו עולם השגו חיל, אך ריק זיכתי לבבי וגו' עיי"ש כל הפרק, ובתהילים צ"ב כתיב איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת בפרוח רשעים כמו עשב וגו' להשמדם עדי עד וגו' צדיק כתמר יפרח וגו' שתולים בבית ד' בחצרות א' יפריחו וגו'.

כבר כלו כל הקיצין, ומתקיימים בנו כל הסימנים שהזכירו חז"ל, ובודאי שאנו כבר בעקבתא דמשיחא, ובכלל העקבתא דמשיחא הוא הדוחק דתלמידי חכמים, ויש לזכור ולראות את הדברים כפי שהם, אברך שעומד בעוני ובקושי בפרנסה, אין זה תקלה מכוונת כלפיו, אין זה איזו צרה פרטית שלו, כך היה גורלם של כל הלומדים בכל הדורות, וזהו מכלל גורלם של כלל ישראל בעקבתא דמשיחא.

ובזהר מבואר שדוחקא דכלהו זהו הדוחקא דתלמידי חכמים, דוחק של העניות⁵. – אם אדם היה יודע שהוא הוא התלמיד חכם שסובל את הדוחקא ומשתתף כעת בהבאת הגאולה הוא היה סובל את הכל אחרת, אמנם זה קשה, אבל כשיודעים להעריך שכך היא המציאות של הקרובים להקב"ה ושאונו בדור האחרון ממש, ושאלו למתי לדחות, מסתכלים על הכל אחרת.

⁵ וביארו שם מה שכתוב והשיבך ד' מצרים באניות, פי' בעניות כמו שאמרו עד שתכלה פרוטה מן הכיס, ואז ישיבך לנסים כמו שעשה לו במצרים עיי"ש בזו"ח כי תבא.

הקושי בפרנסה של הבני תורה

המצב שלנו בעולם הוא בדיוק כמו שהיה אצל הבני תורה בכל הדורות, אנחנו לא במצב יותר גרוע מהם, רק שאנחנו אנשים יותר חלשים, פעם היה בני תורה בכל עיירה... או שהיה עשרה בטלנים בבית המדרש או שלא היה, כל היהודים היו יהודים שומרי מצוות.

לכל הגדולים בכל הדורות היה קשה עם הפרנסה, כמעט בלי יוצא מן הכלל, רבי עקיבא איגר כותב שאין לו מהיכן להחזיק את החיים שלו ואין לו ממה לתת, והגר"א כתוב שלא היה לילדיו מה לאכול, והוא אמר לאשתו שילכו לשכנים בזמן האוכל ויתנו להם ג"כ, על החפץ חיים כתוב שהוא תמיד היה בעל חוב.

ככה נראו הבני תורה, זה לא מצב שקרה לנו, ככה היה תמיד אמנם אנחנו אנשים יותר חלשים, וצריך יותר להתמודד.

כתוב שהתורה שאלה את הקב"ה למה הבנים שלי עניים, הוא אמר לה שכך הם לומדים יותר, אבל בסוף הם יקבלו שכר כפול, כמו שאותו אדם אמר לטובתי נשברה גל פרתי, אנחנו מרגישים שאם היה לנו היינו יכולים ללמוד בשקט ורגוע בלי טרדות, אבל הקב"ה אוחז לא כך, נכון שבכל רגע באותו הרגע זה יכול להפריע, אבל באופן כללי זה מקרב את האדם יותר למה שהוא צריך להגיע.

אנחנו לא מאמינים שאנחנו נמצאים פה בשביל העולם הזה, כי לגוים נראה שיותר טוב כאן [זה לא באמת אבל כך זה נראה], צריך לדעת שזה טוב, ולהאמין שזה הסימן שאנחנו זה לומדי התורה של הדור הזה, אפילו שאנחנו יתמי דיתמי אבל עלינו זה נאמר.

הגמרא זה אותה גמרא, שהראשונים למדו והתו' למדו ואנחנו מדברים בשפה שלהם, זה הקושיא וזה התירוץ, ומצבינו כמו מצבם, - אם האדם היה מגיע אליו הרבש"ע ואומר לו אתה זה היחידי שבשבילו נברא העולם, אבל בשביל זה אתה צריך לסבול - אם הוא היה שומע כזה דבר הוא היה רוקד, אם זה מה שאני... והאמת היא כך.

אם הוא יבא לפני הקב"ה הוא יגיד לו אמרתי לך שכך זה יראה ואמרתי לך שכך נראים הבני תורה, וכך וכך, ואתה לבד ראית מהגמ' שזה מדבר אליך והרגשת את זה, מה היה חסר לך? שלא באתי להגיד לך? אם הייתי בא אליך בחלום שזה אתה הצדיק

שכולם מדברים כבר לא היה נשאר לך גן עדן בכלל, כזה כבוד מי רוצה כזה דבר, עשיתי לך טובה, ואמרתי לך שתסמוך על הספרים שכתבתי לך שזה כך.

להעמיד את האמת להכיר שיש לכל אחד את הקב"ה לידו צמוד לכל מה שהוא רוצה ללא יוצא מן הכלל, ולא להסתמך על ההשקפה שרוצים, לעשות גדרים מוגדרים בתורה שזה העיקר, ובתפילה.

הקושי והדחק שבדרך התורה

כתיב במשלי כ' י"ד "רע רע יאמר הקונה, ואזל לו אז יתהלל", פרש"י, רע רע יאמר הקונה – הקונה תורה על ידי הדחק וייסורי רעבון אומר אוי לי על הרעה זאת, ועל הצרה הזאת, וכשהולך לו מלא חכמה אז יתהלל על הצער שנצטער".

רש"י מבאר שכך נראה דרך התורה, אמנם זה קשה, ואומרים רע רע.

והנה אמנם אין להתעלם מן הקושי של העניות והדוחק, אבל כאשר יודעים להסתכל על הדברים לפי האמת הזו, הדבר מיקל על ההסתכלות.

התורה מאז ומעולם היתה מלווה בייסורים ועניות, ואם אדם יודע להבהיר לעצמו, שהקושי הזה שהוא נתון בו אינו קושי "שלו", אלא כחלק מכלל לומדי התורה שממעמד הר סיני, גם הוא קיבל עניות, כי כך היא דרכה של תורה, וכך זוכים להגיע לפסגת הת"ח.

כאשר מבהירים את המסר הזה לעצמו ולב"ב, כל הקשיים מתגמדים, כי הרי פשוט שקשה לנו, כי כך בחרנו, בחרנו שיהיה לנו קושי בעוה"ז ע"מ שנוכה לעשות רצונו, ולעסוק בתורה, והנה כאשר האדם מקבל מעמד חשוב של רב וכיו"ב, יותר קל להעריך ולהבין בבירור שהנה הם נמצאים בפסגת השאיפות, ומשתלם לוותר על הנוחיות לתועלת התכלית המקווה, ויש לאדם להבהיר בביתו, שמי שזכה להיות אברך פשוט שיושב ולומד זכה למה שכל הרבנים הגדולים היו שואפים לו, וכמו שכתב הגרע"א במכתבו שסיכם עם אשתו שברגע שיוכל לעזוב את הרבנות, ישכיר את עצמו להיות שומר לילה, ומזה הם יתפרנסו העיקר לברוח מן הרבנות. והמתבונן בכל תלאותיו בקשיי הפרנסה, יראה בחוש את ההשגחה הפרטית עליו, באורח פלא.

בתנא דבי אליהו רבה פכ"א הובא בילקוט כי תשא, וישבר אותם תחת ההר, נסתכל משה בלוחות וראה שפרח הכתב מעליהן, והשליכן מידיו, מיד נתאלם ולא היה יכול להשיב דבר, באותה שעה נגזרה גזירה על ישראל שילמדו אותה מתוך הצער ומתוך השיעבוד ומתוך הטלטול ומתוך הטירוף ומתוך הדחק ומתוך שאין להם מזונות, ובשביל אותו הצער שהן מצערין עתיד הקב"ה לשלם להם שכר לימות המשיח כפול ומכופל, שנאמר הנה ד' א' בחזק יבוא וזרועו מושלה לו הנה שכרו אתו וגו', ואומר מי הקדמני ואשלם לטובתי נשברה רגל פרתי שתהא משכורתי שלימה, וכן אהרן אמר אילולי קורח לא עמדה עלי אותה הברית, שנאמר זכרון לבני ישראל למען אשר לא יקרב איש זר וגו', אמר לטובתי נשברה רגל פרתי, עכ"ל.

מבואר כאן שבני ישראל הרויחו מכך שנשתברו הלוחות, שעל ידי זה זכו ללמוד מתוך הדחק, ולקבל שכר לימות המשיח כפול ומכופל, וכמו שאהרן הרויח ממחלוקתו של קורח, והביאו ע"ז המשל מן הירושלמי לאדם שנתקלה פרתו בבור ונשברה רגלה, וכשבא ליטלה מצא שם מטמון טמון, ושמוח שלטובתו נשברה רגל פרתו כדי שימצא את המטמון.

לימוד תורה גם כשנראה שלא יתאפשר להמשיך בעתיד

אין המצבים המתחלפים קובעים בנפש ורגשותיה, ובכל האופנים חובתו של האדם בעולמו ידועה, ובמדה האפשרית יש להשתדל למלאותה.

ואין להמנע מלימוד אף שהמחשבה ההווה אינה לקבעה העיקר בעתיד, כי כל רגע ורגע מתן שכרה בצידה ומגדלת נפשו של האדם ומרוממתו, וזו חובתו של האדם.

מכתבי התעוררות חלק א' פרק א' י'

אך אם אתה לו שמעני, עזוב הכל ואל תחשוב אודותיך מאומה, התלבש באדישות למעלה ראש, ואז תרגיש הרוחה, והעתיד לא יטרידך, וההווה ישלים אתך, והעבר כחלום יעוף, ואתה תנהג עולמך ככל הילודים כפי חובתם עד כמה שידך מגעת, ואל העבר והעתיד אל תשים לבך, ואם הנך מרגיש אפשרות ללמוד למד, ואם אינך מבין את הדברים, חבריך יקיימוה בידך ולא הביישן למד, ואם חפצך מעט לנוח אחוז גם בזה.

מכתבי התעוררות חלק א' פרק א' י"ז

ואשר עוד מצאתי לנכון לפניו, להסיח דעתו מן העתיד לגמרי, ולא לחשוב אדותו כלל וכלל, לא בהקיץ ולא בחלום, ובכלל רבות מחשבות וגו', אבל ישים כל מחשבתו בסוגיא שעוסק בה ותהא לחמו יומם ולילה,

מכתבי התעוררות חלק ב' פרק ח' ט'

אין הפרנסה תלויה בעבודה

וברצוני להבהיר כי פרנסה כותבין בראש השנה לכל אדם, ולפי מעשיו, ואין הדבר תלוי בעבודה של הבעל או של האשה, ויש שמשתדלים הרבה, וחסר להם הרבה, ויש שמשתדלין מעט ושמחים בחלקם.

מכתבי התעוררות חלק ב' פרק ו' ו'

פרנסתם של לומדי התורה

לאחר ששינינו יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העוה"ז, ויפה שעה אחת בתורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא, כבר אין שום מקום לחשוב מזה הרצוי לאדם בימי חייו.

וכשמסתכלים בעולם הגדול רואים שכל אדם בשבעים שנותיו עולה להקב"ה במליונים רבים עם חיתון הילדים, ובסייעתא דשמיא כולם עוברים את הגלים הללו בנסים בל יתוארו.

כי רוב האנשים בני תורה פרנסתם זעומה ובכל זאת ילדיהם מתחתנים, עם כל הקושיים שבארץ, על צד הטוב, ואם כי הדברים יגעים, אבל לכל אדם כותבים כל שנה כמה צער ואיזה צער יעבור עליו.

ובזכות תורה ומעשים טובים רק מתמעטים התלאות והבעיות, כך שאדם שעוסקו בתורה הוא היותר מאושר בעולם הזה, ואין צריך לומר לעולם הבא.

מכתבי התעוררות חלק ב' פרק ו' ה'

משים עצמו אכזרי

"שחורות כעורב" – במי אתה מוצאן כו' רבא אמר במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ובני ביתו כעורב", (עירובין כ"ב א').

ביאר הרב זללה"ה שבדוקא אמרו מי "שמשים" עצמו, ולא מי שנעשה אכזרי, כי בודאי שצריך לרחם, ולהתחשב, אלא שנדמה לאנשים שהוא אכזרי, וזהו משים עצמו "אבל באמת הוא הרחמן" האמיתי, וכלשון הגר"א דלהלן.

מי שמשכיל להגיע עם בני ביתו להבנת הדברים כפשוטן, להבנת תכלית החיים, ושאינו טוב בעולם אלא תורה, ושמשאת שאיפתו היא ה"נטרן לגבורייהו", ושעסק תורתו שלו הוא עסק של שותפות, וכשהוא הולך ללמוד הוא כסוחר ההולך להביא את הממון הביתה, זכה, שאין צורך במסירות נפש, ולא שהקשיים מתקטנים, אלא אדרבה אין שום קושי, כי זו היא השאיפה והרצון, והכוחות גדלים פי כמה.

ככל שאדם בונה את העבודה על מסירות נפש, הוא מוגבל לפי כוחות הנפש שלו, והרי כידוע כוחות הנפש מוגבלים, וגם אם מוסר את כל הנפש סוף סוף הנפש יש לה גבול, אבל כאשר הדברים בנויים על הבנה ושמחה ורצון, מקבלים כוחות חדשים, והמחזה הזה ניתן לראות מידי יום ביומו שאנשים שנמצאים באיזה תחרות וכיו"ב מקבלים כוחות מיוחדים שלא היו מעלים על דעתם שהם קיימים בהם, והם ערים לילות כימים בגבורה, הא למדת, שהאתגר והשמחה נוסכים באדם כוחות הרבה מעבר למה שיכול להגיע מתוך החלטה של מסירות נפש.

אם האדם מצליח להסביר ולהחדיר בבית את ההרגשה שאם הוא מרחם על בני ביתו וממעט מלימודו הוא לא באמת עוזר בזה, אלא להיפך, לא יצטרכו בזה מסירות נפש אלא יהיה כאן שמחת הנפש, ומובא מהגר"א בלשון זו הרחמניות היא כמעט אכזריות בזמן שישאל עושים רצונו של מקום מלאכתו נעשית ע"י אחרים, ורחמנות שהיא בלי טורח ודאגה, ובלא ביטול תורה, זו מצוה רבה היא, רק שלא יזיק לעול תורה מטירדת הזמן, רק בדבר מועט, ובשיחה קלה יזהר שלא יעבור מקלה לחמורה".

אם הב"ב מרגישים וחיים את האמת היטב, הרי זה השאיפות וא"צ מסירות נפש.

אבל אם לא זוכים להנחיל הדברים כראוי, וגם אין מרגישים זאת, ופעמים הדבר מגיע מחוסר סיפוק והרגשת התקדמות בלימוד, אזי גם בבית אין הדברים מתקבלים

בטבעיות ובשמחה, ומרגישים מסירות נפש, ואז הכוחות מוגבלים, ומשתנים לפי דרגת כוחות הנפש.

ו. מסירות נפש – הכל שהחזיק את עם ישראל

מסירות נפש! זה הכח שהחזיק את עם ישראל, כששומעים מדור קודם או משתי דורות או אפי' מהדור הזה איזה משפחה שגדלה לתפארת במקום נידח, תמיד שומעים, כן, שם היה איזה מסירות נפש של האבא או של הסבא, רואים שהמחיר של "היותר" הוא זה ששומר.

בכל דור יש סחף של נסיונות שאלו שאין להם את הכח של המסירות נפש נופלים, לפני שתי דורות היתה זו ההשכלה, ואחר כך המדינה, וכן בכל דור ודור.

רק אלו שהשרישו את "היותר חזק" נשאר מהם!

מי שמשקיע את ה"קצת יותר" הזה כל הבית שלו הוא אחר, זה משפיע באופן טבעי, ובסייעתא דשמיא, ובהכל.

תמיד עומדים סביב ה"משהו" של הקושי ש"זהו" קשה כבר לעמוד בלחץ, אם זה החברה, או בכל תחום שהוא, ומגיעים לשלב שזהו, כבר קשה להתמסר יותר, ומרפים, וביאוש הזה מפסידים את התואר הנכבד של עובד אלוקים, הועד משהו קטן, פחות מאחד ממאה, אם האדם ידע שזה מכריע את כל העתיד שלו ושל צאצאיו, הוא יתייחס לזה אחרת.

להתגבר על הקושי ע"י התפילה וזכות הרבים

אבל יש דבר אחד שמועיל, כתוב שהקב"ה אמר למשה מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה, מבואר בגמ' שהם היו צריכים לומר תן אתה, והחזו"א מבאר את מה שקשה לכאורה שהרי מ"מי יתן" מבואר שזה לא בידי שמים, ואילו כשמבקשים "תן אתה" הרי זה ע"י שמים, ואומר החזו"א שאם זה מגיע ע"י תפילה זה נקרא בחירה, ואפי' כשאדם מתפלל על השני זה נקרא בחירה כמו שלהיפך מי שמקלקל את השני ג"כ נקרא בחירה, כל המערכת של הבריאה היא בגדר בחירה, ואם היו אומרים "תן אתה"

זה כבר היה נכנס בגדר בחירה, זה היה נקרא שקיבלו את היראת שמים בגדר בחירה בכח התפילה, ולא בידי שמים.

וזה דבר שאדם ודאי יכול תמיד להתפלל שיעזרו לו.

ויש להזכיר מה שדיברנו כמה פעמים שיש להתייחס בתפילה באופן פרטי על כל בעיה שיש לו, וכשהוא מתייחס כן, התפילה היא יותר מכל הלב ויותר באמונה שהיא תתקיים וממילא התוצאות הם כאלו, כמה שאדם מרגיש בתפילה שזה בידי שמים בקשתו תתמלא יותר.

ויש עוד דברים המסייעים להתגבר על הקשיים, וכמו זכות הרבים, ומרובים העושים את התורה וגם במציאות כשכולם עוזרים קיום המצוות אינו קשה כ"כ כמו במקיימים את התורה כיחידים.

כשהאדם מונח בעומק הסוגיא רואה את המפריעים כמילתא זוטרת

כשהאדם מונח טוב בעומק הסוגיא הוא רואה את המפריעים בהסתכלות מגבוה ומתייחס להם כמילתא זוטרת, מפני שהסיפוק שיש לו ממשמחי לב נותן לו הכח להתגדל ולהתרומם על כל המעשים.

ואמר הרב זללה"ה בשם מרן זללה"ה שמי שאינו מרוצה מאחרים זה בגלל שאינו מרוצה מעצמו, ולכן גם כשהמפריעים נדמים כהר ולא כחוט השערה, יש לזכור שבאמת אתמול התייחסתי אליהם בביטול, ואינם אלא עצת היצר, והדבר המצוי ביותר הוא ההרגשה במעמד החברתי, אשר באמת כולה דמיון, והדבר האמיתי הוא רק מה שהאדם יודע על עצמו.

ואשרי מי שיודעים עליו פחות ממה שהוא, ואוי לו למי שחושבים עליו יותר ממה שהוא, ואמנם האדם בשר ודם ואינו יכול בקל להתעלות מכל ההרגשים הטבעיים שנברא בהם, אבל יש לו להתבונן בעצמו שלאחר ההתבוננות אין כאן מקום לחולשה, והאמת היא כמו שהרגיש בשעה שהי' בעומק הסוגיא.

ויש לנצל העלבונות לתפלה בלב נשבר, ולהרגיז היצה"ט על יצה"ר, ואמר הרב זללה"ה שמה שאנו מתפללים ביוהכ"פ מרק ברחמיך הרבים אבל לא ע"י יסורים

וחליים רעים, הכונה לאי נעימויות ועלבונות וכיו"ב, שהרי מירוק הכונה שפשוף והדחה, וכדאשכחן (מכות כ"ג א') שונקלה אחיך זה במקום מלקות, וכשידע האדם בעצמו שהוא ביקש את זה הרי כשנתמלאה בקשתו ישמח ויתחזק במקום להחלש ולהצטער.

איך ללמוד "הלכות חדשות" מן היסורים

ויש לדעת שאין ללמוד רצון השם מהנהגתו בעולם, שהרי כבר גילה לנו הקב"ה מהו רצונו, ולא אמר שילמדו רצונו ע"י סימנים, ואף מי שיסורים ופגעים באין עליו באופן מיוחד, אין ללמוד מזה מהו רצון השם, והרי יכול להיות שזה בדיוק ההיפך כמו שכתוב כי את אשר יאהב ד' יוכיח וכאב את בן ירצה.

ואחז"ל שכל מה שיש אצל הגוים סומין וחגרים ובעלי מומין זהו כדי שלא יאמרו על בני ישראל שהם אומה בזויה ביותר, לכן נתנו גם לגויים פגעים כאלו.

ואין לאדם ללמוד מן היסורים סימני הלכות, אלא שעליו להתבונן בדרכיו, ולתקן את מה שמבין לנכון שכן ה' ראוי לעשות גם לולי היסורים, אלא שהיסורים עזרו לו להכניע לבו ורוחו לטהר מחשבתו ולראות ולהבין הדברים שאינו נוהג בהם כראוי, במה שכבר ידוע לו מן התורה, או שיתבונן בדברי התורה או בשימוש חכמים איך ראוי לנהוג, אבל לא להוכיח מהיסורים כלל מה הוא רצון השם.

ואמנם יש מקום להתבונן שאם היסורים בדבר מסוים אולי זהו מדה כנגד מדה, כענין שמצינו ברב הונא ברכות ה' ב' שהחמיצו לו ארבע מאות חביות של יין, ואמרו לו רבנן שזה בגלל שלא נתן לאריסו חלקו בזמורות הגפן, וביארו שלקה ביין מפני זמורות הגפן, מ"מ גם שם הסכים ר"ה שצריך ליתן לו גם לולי ההפסד שאירע לו, ועי' מ"ש בזה בנפה"ח ש"ד פכ"ט.

תפילה

מן החסדים הגדולים הוא מה שמונעים מן האדם את מילוי כל צרכיו כדי שיצטרך לבקש בתפילה.

כי מטבע בני אדם שכל שאין לו סיבה להגיע ולבקש, הוא מאבד את רגש הקשר, והדבר קיים גם בין בני אדם גם אצל אנשים שהאדם מרגיש קרוב אליהם ושהוא חייב להם הכרת הטוב, ושהוא חייב בכבודם, ושהוא רוצה להיות עמם בקשר, אם אין לו סיבה לבא ולקבל מהם, נחלש הקשר עמם, ורק כאשר חסרים לו דברים והוא נצרך אליהם, בכך נבנה הקשר.

אם לא היו לאדם עניינים החסרים לו והקרובים ללבו שהוא צריך להתפלל עליהם, בהכרח בטבע הבריאה לאט לאט היה מרגיש רחוק, והיה עלול להתנתק.

כיוצא בדבר, אם בני ישראל לא היו צריכים לעלות לרגל ג' פעמים בשנה וכמו שכתוב איש תחת גפנו ותחת תאנתו, היו מאבדים את הקשר, גם אם היה רוצה מאד! כיוצא בדבר מה שמבואר בקרא "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן וגו'". הכל כדי שידע שהוא צריך את רחמי הבורא מידי יום ביומו, שאם לא ישלח לו את המן, ימות ברעב.

וכן מבואר בקרא "רוצה ד' את יראיו, את המייחלים לחסדו", ועוד בפסוק "הנה עין ד' אל יראיו למייחלים לחסדו", "יראיו", ו"מייחלים לחסדו", אינם עניינים נפרדים, לכאורה היה ראוי שליראיו לא יחסר כלום, אבל בפסוק מבואר לא כך, אלא יראיו, זה המייחלים לחסדו, כי מי שצריך להגיע להקב"ה הוא יותר מרגיש קשור אליו.

מה שחסר לאדם אם זה בעיות בפרנסה או יסורים והוא צריך להתפלל זו מתנה לאדם, כי אם היה לו הכל ולא היה צריך להגיע לתפילה גם אם הוא מאוד רוצה היה פוגש את הקב"ה רק בסוף כאשר "לך תכרע כל ברך".

וכן ביאר זקנינו הגר"ש זללה"ה את ענין קללת הנחש וז"ל:

"ואני בעניי פירשתי קללת הנחש המסית "ועפר תאכל כל ימי חיך" (ג' י"ד), באופן זה, כי לכאורה מכיון שעפר היא דרך אכילתו של הנחש, כדכתיב ונחש עפר לחמו, א"כ מה איכפת ליי לנחש, ולא עוד אלא שלחמו נתן ומימיו נאמנים, אינו צריך לעמול ולהרויח כדי מחיתו, אלא עולה לגג, מזונותיו עמו, יורד למטה מזונותיו עמו יומא ע"ה א'.

אולם הענין מתיישב על פי מאמרם ז"ל במכילתא, הובא בילקוט בשלח, שאלו תלמידיו את רשב"י, מפני מה לא ירד מן לישראל פעם אחת בשנה, אמר להם אמשול לכם משל, למה ד"ל מלך ב"ו שהי' לו בן אחד, פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה ולא

היה מקביל פני אביו אלא פ"א בשנה, חזר וקבע לו בכל יום והיה מקביל פני אביו בכל יום ע"כ.

והנה בזה שנתנו לו להנחש מזונותיו מוכנים בכל עת ועידן, נתקלל שאינו רשאי לקבל פני הזן ומפרנס לכל ימי חייו, נטלה מהנחש הזכות להתפלל על מזונותיו ולבקש מד' אכלו, כמו שאר בעלי חיים השואגים לטרף ומבקשים מד' אכלם, לו לנחש המסית, נתנו לו מזונותיו מוכנים לכל ימי חייו בכל אשר ימצא, ואין לו רשות לבוא בחצר המלך לבקש אוכל, וזו היא הקללה היותר נמרצה.

והמוסר השכל היוצא מזה הוא, כי אוהב ד' ביותר את העניים הדופקים על פתחו תמיד ותולים מבטחם בד', ושונא הוא ביותר את אלה השמים כסף זרועם ובוטחים בעשרם, עכ"ל.

חיזוק בבטחון - יזכור איך ראה מצבו בפרנסה ובשאר צרכיו כאין מקור תקוה לפי שכלו, והנה עברו השנים בלי הסבר איך נעשו הנסים, ומזה יתחזק לעתיד.

ז. הייסורים מגיעים דוקא בזכות העלייה

איתא בגמ' תענית ח' א' א"ר יוחנן כל המצדיק את עצמו מלמטה מצדיקין עליו הדין מלמעלה, פרש"י המצדיק עצמו שמכשיר ומקשט מעשיו, מצדיקין עליו מדקדיקין עמו אפי' כחוט השערה, יותר משאלו קלקל מעשיו, כדי למחוק עונותיו, שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, פרש"י צדקה אין כתיב כאן אלא צדק דמשמע דין, רחב"א אר"ה מהכא וכיראתך עברתך, פרש"י על מי שהוא ירא אותך אתה מחזיק עברתך כדי למרק עונותיו, ריש לקיש אמר מהכא פגעת את שש ועושה צדק כו', ובב"ק נ' א' דרשין מקרא וסביביו נשערה מאד או מקרא ונורא על כל סביביו, למדנו מכאן שאין ללמוד מסימנים בהנהגת הקב"ה מהו רצונו, שהרי מהפסוקים למדנו בהיפך שבשכר שמצדיק עצמו מדקדיקין עליו, ושם דריש ריב"ל מהאי קרא דכל השמח ביסורים שבאין עליו מביא ישועה לעולם, והיינו שמבין שהיסורים הם למעלתו ולא כמו שמצוי שמתייאשין מההתקדמות בגלל היסורים.

היחידים שמחזיקים מעמד הם המה מעמידי דור העתיד

הנבואה האחרונה שנאמרה בידי מלאכי היא ההוראה אחרונה שנמסרה לדורות עד ימות המשיח, וכתוב שם חזקו עלי דבריכם וגו' ונלמד מזה שבכל הדורות עד ימות המשיח תהא הרגשה שהמאושרים והמצליחים הם הזדים, ואז נדברו יראי ד' וגו', ובכל דור היחידים האלו בונים את הדור החדש, וחוזרים הנסיונות לדור החדש כל דור לפי ענינו, ובכל הדורות היתה ההרגשה הזו ליחידים יראי ד' וחושבי שמו ומתרגמיהן ולדמחשבין לקרא שמייה.

והנה בדור קודם היו יחידים שישבו לאור נרות בלילות השבת ובלי מקרר, והם העמידו דור ששומר שבת ע"י גנרטורים בס"ד, ובאותה תקופה היו נראים בעיני כולם כרחוקים מן הישוב, וכן הי' הדבר בשמירת שביעית כהלכתה, ועל כולם עסק התורה לאסוקי שמענתא אליבא דהלכתא שבדור קודם הי' הקשר של הגמ' עם ההלכה רופף, וספר חזון איש הי' כספר החתום, והיום נתברו ספסלי ביהמ"ד ההולכים לאורו להגיע אל האמת.

והנה מלבד ההשפעה של קיום התורה לדור העתיד, יש לזה השפעה גם על הדור הקיים הן באופן טבעי והן באופן סגולי, ואין צ"ל בעולמות העליונים כאשר ראינו בחנניה מישאל ועזריה ששלשה בני אדם שלא השתחוו לצלם הרגישו את כל העולם כולו, ואף כאן העומדים בפרץ ואינם נגררים אחר הזרם, ונשארים בפשטות של תורה מתוך הדחק בהצנע להבין ולהשכיל, בדקדוק המצוות וחינוך הבנים בפשטות ובענוה בלי להתבלט בלי להרשים, הם המה יראי ד' וחושבי שמו אשר עליהם נאמר והיו לי ליום אשר אני עושה סגולה.

בדורינו חזק מאד דוחקא דת"ח ואיתא מהגר"א שהן הן חבלי משיח האחרונים וביאר מה שאמרו אגרא דכלה דוחקא ואמרו בגמ' דוחקא דרבנן, זהו דוחק הפרנסה של ת"ח שמביא הגאולה, ומן הראוי להתבונן בכל מצב שאם כרגע אין מה לעשות בחובת ההשתדלות אז יש להסיח דעת לשבועות אלו מן הענין ולהתמסר לתורה בשלוה, ולא עלינו המלאכה לפרנסנו, ולא להחליט לשמים שום דבר, רק להתבונן בשבועות הקרובים אם אין מה לעשות בהשתדלות, יש להתחזק בתורה ובתפלה, ולא לחשוב אחר העתיד הרחוק יותר, והסבל הזה הוא במקום יסורים אחרים, וכך הי' מנת חלקם של הת"ח בכל הדורות.

להבין את השמחה שבקשיים

בדברי חז"ל במקומות רבים מבואר גודל החסד שיש בכל מיני ייסורים המזדמנים על האדם, וכמו שיתבאר, ומי שמתבונן בזה כראוי אין שום מקום לאכזבה, מדברים שאינם כפי רצונו, ואם היה יודע מה חסך בכך היה שמח שמחה גדולה, אמנם הקושי הוא קושי, אבל כאשר יודעים את הריחות, השמחה מחפה על הקושי.

ואמרו בירושלמי פ"ק דסוטה ה"ז מנין לפרוטות קטנות שהן מצטרפות לחשבון מרובה תלמוד לומר אחת לאחת למצא חשבון (קהלת ז') בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה שחייבין עליה מיתה בידי שמים, [כיצד מתכפר לו] מת שורו, אבדה תרנגולתו, נשברה צלוחיתו, [נשברה ביצתו] נכשל באצבעו, [יצאת ממנו טפת דם מקצת נפש ככל הנפש, חדא מן הכא וחדא מן הכא] והחשבון מתמצה,

למדנו מכאן איך שמצטרפים כל מיני פגעים קטנים לחשבון גדול להצילו מעונש מיתה, ואילו ידע האדם מתחילה העונש שנגזר עליו, ואח"כ היו נותנים לו את האפשרות לפדות את העונש בפגעים אלו, הרי ה' שמח בהם שמחה גדולה, ולא ה' מרגיש בהם יסורים כלל, וכשמחת החולה המסוכן שמצא תרופה למכתו, שאינו משגיח על מרירות התרופה כלל, אלא שזהו גופא החסד הגדול שעושה הקב"ה עם האדם שאינו מגלה לו תמורת מה באו היסורים, שרק עי"ז יש בכח היסורים הקטנים לכפר, כי בזמן שהאדם לא יודע גודל הריח שבהם, הרי הם מצערים אותו, אבל אם ה' יודע סוד תיקונם הרי לא ה' לו בזה סבל, וה' צריך כפל כפלים של יסורים לכפר מעט, אבל החכם המאמין יודע שכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, ומתבונן מיד בריוח שיש לו מן היסורים, ואע"פ שאין לו צער כ"כ אחרי ההתבוננות הזו, מ"מ מוריד לו הדבר מחשבון העוונות כאילו לא התבונן, כי זה סיגל לעצמו מאמונתו וחכמתו וזהו זכותו משלו.

ובספר גבעת שאול בהספד זקנינו אביו של מרן זללה"ה הגרש"י קרליץ ז"ל על חותנו הגר"ש ז"ל כתוב וכה ה' דבריו אלי כמה פעמים כי הרגשת הצער הוא רק במשך התמהמהות הרגע, עד עת התבוננות להשליך על ד' כל יהבו, עכ"ל, וכונתו שכל המושג הנקרא צער בין ביסורי הגוף בין ביסורי הנפש, הרי הרגשת הצער הוא רק במשך רגע עד שמספיק להתבונן ולהשליך על ד' כל יהבו, [וידוע שהיו לו יסורים גדולים מאד].

ובזוהר איתא שלפעמים כשעתידיה לבא צרה לעולם, הקב"ה שולח מתנה למי שהוא אוהבו, ומהי המתנה, הוא מזמין לו עני כדי שיגמול עמו חסד ויהיה לו זכות ועי"ז ינצל, יש לראות את הדברים הללו בהסתכלות הנכונה, לפעמים כשמזדמן לאדם לגמול חסד עם אדם אחר בגופו או בממונו, הוא רואה זאת כהטרדה, ואילו היה יודע שזהו ה"דורון" שהקב"ה שלח לו כדי להועיל לו, הוא היה מקבל אותו בכבוד גדול, "ברוך הבא".

כשחיים בתוך הקושי קשה להתבונן, ויש להתבונן מתי שיש לו זמן להתבונן.

אדם שהלבינו את פניו שזה כשפיכות דמים אם היה יודע שניצל בזכות זה ממות היה מודה לזה שהלבין את פניו, ואין לראות כל צער ועגמת נפש כעונש, כי פעמים רבות זו מתנה מיוחדת להשלים ולמצות את החשבון, וזה דוקא מגיע מחסד וקירוב מיוחד, וכ"ז מלבד שיש לשמוח במה שנתכפר לו בזה.

והנה הכל יודעים את כל האמת, אבל כאשר מגיע לשעת קושי קשה להתגבר על הצער, וככל שהאדם מודע בעומק הלב לכך שכל קושי הוא רווחי, יותר קל לו להתמודד כאשר מגיעה שעת מבחן.

וכשאדם מתבונן ומבין שעל פי האמת לא מגיע לו כלום, וכל מה שהוא מקבל הוא מחסדו יתברך, אזי כאשר יש לו איזה קושי, הוא מבין שכעת הוא רק לא קיבל, ולא שלקחו לו, וגם שזה רק לטובתו.

והדברים נכונים גם כלפי בין אדם לחבירו, אם האדם מרגיל עצמו שלא מגיע לו כלום, ושכאשר לקחו לו את מה שלכאורה היה ראוי להגיע אליו, הוא רק לתועלת עבורו, ושאין לו אפשרות לדעת כמה הרויח מכך, אזי לעולם אינו כועס ובקל הוא מעביר על מידותיו. וכמו שאמר דוד המלך על שמעי בן גרא שבא לקללו, "השם אמר לו קלל וגו'".

וז"ל הגר"א "כלל המידות מידת הענוה, וכל הנסיונות יבוטלו ממידת הענוה, כי הקפידה יכולה לשבור עולמות, ופשיטא עול תורה, וזה שני הפכים, והראיה כי כל המתגאה תלמודו נשכח, וכעס הוא גאווה כי אם היה שפל באמת לעולם לא היה כועס, ותפילתו נשמעת, ונענה מן השמים ואנוכי אשכון את דכא, והתורה הולכת למקום נמוך, וצריך להשפיל דעתו בכל יום ויום כו' עיי"ש.

יש לדעת להעריך את ההרגשות הלא טובות ולדעת את הרווחים שבזה.

והרב זללה"ה הי' מפרש שזהו ג"כ נכלל במה שמבקשים בתפילות יוהכ"פ ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא ע"י יסורים וחלאים רעים, והרי האדם מבקש מירוק, ובמה ימרק אם לא ביסורים, אלא מבקש מירוק שע"י בזיונות ואי נעימות שיכול להתגבר עליהם בדעה והשכל, ולא יפריעוהו מעבודתו ותורתו, והרבה פעמים הי' מעודד לאנשים שנפגעו הרי זהו מה שבקשת שע"ז יתמרקו עוונותי....

ועל אחת כמה וכמה כאשר אנו נתקלים בקשיים שהם בשביל קיום המצוות, יש להשכיל ולהאיר את הדברים באור הנכון, זכינו להיות מאלו שיש להם קשיים, זכינו להיות מהיחידים ששומרים, ושהם הם מעמידי דור העתיד, [נכמו שראינו בדור שלפנינו שהיו יחידים שהיו נראים משונים וישבו בשבת בחושך ע"מ שלא להשתמש בחשמל של חילול שבת, והם הם שזכו להעמיד דור שלם שרבים רבים נזהרים מלהשתמש בחשמל של חילול שבת, וכן בכל ענייני שמירת התורה]. ומי שמשכיל יודע לשמוח ולהתרגש מהיותו חלק מהמקבלים על עצמם שמירת התורה, בלא להתחשב בקושי.

לשמוח ביסורים הקטנים

ואמרו בירושלמי פ"ק דסוטה ה"ז מנין לפרוטות קטנות שהן מצטרפות לחשבון מרובה תלמוד לומר אחת לאחת למצא חשבון (קהלת ז') בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה שחייבין עליה מיתה בידי שמים, [כיצד מתכפר לו] מת שורו, אבדה תרנגולתו, נשברה צלוחיתו, [נשברה ביצתו] נכשל באצבעו, [יצאת ממנו טפת דם מקצת נפש ככל הנפש, חדא מן הכא וחדא מן הכא] והחשבון מתמצה.

למדנו מכאן איך שמצטרפים כל מיני פגעים קטנים לחשבון גדול להצילו מעונש מיתה, ואילו ידע האדם מתחילה העונש שנגזר עליו, ואח"כ היו נותנים לו את האפשרות לפדות את העונש בפגעים אלו, הרי הי' שמח בהם שמחה גדולה, ולא הי' מרגיש בהם יסורים כלל, וכשמחת החולה המסוכן שמצא תרופה למכתו, שאינו משגיח על מרירות התרופה כלל, אלא שזהו גופא החסד הגדול שעושה

הקב"ה עם האדם שאינו מגלה לו תמורת מה באו היסורים, שרק עי"ז יש בכח היסורים הקטנים לכפר, כי בזמן שהאדם לא יודע גודל הריוח שבהם, הרי הם מצערים אותו, אבל אם הי' יודע סוד תיקונם הרי לא הי' לו בזה סבל, והי' צריך כפל כפלים של יסורים לכפר מעט, אבל החכם המאמין יודע שכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד, ומתבונן מיד בריוח שיש לו מן היסורים, ואע"פ שאין לו צער כ"כ אחרי ההתבוננות הזו, מ"מ מוריד לו הדבר מחשבון העוונות כאילו לא התבונן, כי זה סיגל לעצמו מאמונתו וחכמתו וזהו זכותו משלו.

(ובספר גבעת שאול בהספד זקנינו הגרש"י קרליץ ז"ל על חותנו הגר"ש ז"ל כתוב וכה הי' דבריו אלי כמה פעמים כי הרגשת הצער הוא רק במשך התמהמהות הרגע, עד עת התבוננות להשליך על ד' כל יהבו, עכ"ל).

מן האמור נלמד שהקשיים של הבני תורה אינם סימני ריחוק אלא סימני קירוב, וכך הי' חלקם בכל הדורות כידוע, כי הרי כך נגזר על לומדי התורה מעת שבירת הלוחות, ושהכל לטובתם, ואם האדם הי' מקבל ידיעה שבראש השנה נכתב עליו שחלקו בחבורת הבני תורה, הרי הי' מרגיש קירוב גדול, ומתחזק להשלים את החסר לו, במקום היאוש והעצבות.

והמתבונן יראה איך מפרנסים אותו מן השמים בהשגחה פרטית בניסים נסתרים, עד שהשאלה מה נאכל והשאלה מה אכלנו, תשובתן שוה, וכן עלינו להחדיר לעצמינו החסדים שבכל הפגעים הקטנים, ועלינו להתפלל שימולאו משאלות לבנו לטובה דהיינו רק הדברים שהם באמת טובתינו, או שיתגלגל מן השמים הכל לטובה, כמו שמצינו בכהן גדול שמתפלל שאם נגזר שתהא שנה חמה הרי הוא מבקש שיתנו גשמים מרובים, למדנו מזה שאין לבקש להפוך את העולם אלא להשתלב בו בצורה טובה, ועלינו לבקש שנזכה לקבל הדברים כראוי, בין בהבנתם הנכונה ובין בהתנהגותינו במצב זה

ח. זהירויות מעושק ידינו מבלי משים

קא מקיים כל מה דאמור רבנן

הזכרנו מעלת הלומדים השרויים בתוך הדחק, ומן הענין להזכיר עוד פרט שהעירו בזה.

למען נחדל מעושק ידינו, הנה חז"ל קבעו גדרי זהירויות שלא יגיעו ח"ו לעוון החמור של גזל וחמס, והחמירו בהם מאוד, ומן הצורך לעורר בהם היות והרגל החיים וצרכיהם וההכרחים השונים עלולים להביא למצב שלא מספיק מרגישים שיש כאן עוול על פי ההלכה, אמנם אין זה מגיע ממקום לא טוב, אבל אין זה מוריד מחומרת הדברים.

א. כתיבת שטר אמנה והחזקת שטר פרוע: חז"ל אסרו על המלוה לשמור אצלו שטר כל שעדיין לא הלוח כפי הכתוב בשטר, וכן אסרו על העדים לחתום על שטר שכזה, אף שנעשה מרצונו של הלוח, וכן אסרו להשהות שטר שכבר נפרע, והכל משום חשש טעויות.

בגמ' כתובות י"ט א' כתוב שעדים שאמרו על שטר שהם חתמו עליו שהוא היה שטר אמנה [שטר אמנה - לא לוח כלום אלא כתבו ומסרו למלוה שאם יצטרך ללות ילוח והאמינו שלא יתבענו אא"כ מלוהו, רש"י], אינם נאמנים, מפני שזה דבר אסור שנאמר אל תשכן באהלך עולה, ועוד שם י"ט ב' "ואמר רב ששת בריה דרב אידי ... עדים שאמרו אמנה היו דברינו אין נאמנין מאי טעמא כיון דעולה הוא אעולה לא חתמי, אמר רבי יהושע בן לוי אסור לו לאדם שישעה שטר פרוע בתוך ביתו משום שנאמר אל תשכן באהלך עולה, במערבא משמיה דרב אמרי "אם און בידך הרחיקהו" זה שטר אמנה ושטר פסים, "ואל תשכן באהלך עולה" זה שטר פרוע, מאן דאמר שטר פרוע כל שכן שטר אמנה, ומאן דאמר שטר אמנה אבל שטר פרוע לא דזמנין דמשהי ליה אפשיטי דספרא, [אעולה לא חתמי. וכי אמרי חתמנו אין נאמנים להרשיע את עצמן, על פשיטי דספרא. שעל הלוח ליתן שכר הסופר ופעמים שאין לו ונותנו המלוה וחוזר וגובהו ממנו בשעת פרעון ומעכב השטר עליו, רש"י].

למדנו כאן שאסור לאדם להשאיר ברשות שלו שטר פרוע וכן שטר אמנה, ועדים אינם נאמנים לומר שחתמו על שטר שכזה לפי שאין אדם משים עצמו רשע, חזינן עד כמה הזהירו חז"ל לישמר מטעויות ושכחה וכדו' בענייני ממון, אף שלכאורה זה דבר

אנושי ומוזון, בסך הכל הוא סומך כאן על אדם ישר, הוא נותן לו עכשיו שטר בשביל שמחר הוא יביא לו את הכסף, לכאורה היה מקום לראות את זה כמי שנותן לו היום את הצ'ק שיפרטנו לו ומחר יביא לו את הכסף.

אבל הנהגות כאלו הם נגד ההלכה.

ב. כבר היו מקרים שאחד שואל את חבריו האם אתה מוכן להיות ערב, וכשמסכים אומר לו אם כן אני יחתום את שמך על השטר, הדבר הזה הוא נגד ההלכה, והדברים גובלים בגזל גמור, כי המלוה הרי לא היה מוכן לערבות כזו, שהרי בלא חתימה של הערב לא יוכל לגבות בזה, וגם אינו סומך על מה שאמר הערב שמתחייב לשלם ערבותו כל זמן שלא חתם, ונמצא שהוציא מהמלוה ממון במרמה וזהו גזל, וגם מצד הערב יש כאן חוסר אחריות לכספי המלוה, כי אינו לוקח על עצמו אחריות אמיתית, וכך מתרגלים שערבות היא מילים בעלמא, ומי שלא יודע ולא איכפת לו אם חתם או לא חתם מומילא גם משתחק אצלו המושג של מחוייבות לחתימה⁶.

אמנם כפי שאמרנו לפעמים הכל נעשה מתוך טוב לב, ועלול לקרות מחוסר ידיעה גם אצל אברכים טובים, אבל זה נגד דרך התורה, זה שוחק את המושג של האמת, ואת המושג של התרחקות מעוולה, ולפעמים גם איסור גמור, כמו שהבאנו.

ג. לא לתת מקום למושג הזה - לחתום בשביל השני, הדבר אינו הגון לא מצד המלוה ולא מצד הערב, לחתום בשביל השני זה בכלל מה שכתוב "אם און בידך הרחיקהו" ו"אל תשכן באהלך עולה", וכבר היו מקרים גרועים מכך, שלאחר ההרגל גם כאשר הלוח לא פגש את הערב הוא כבר גם חותם על סמך שהוא יודע שהוא כבר הסכים בעבר, וגם כי יודע אני שאצלו חתמתי ולא חתמתי זה היינו הך, זה ירידה וזה נוגד את דעת התורה, וכבר אמרנו שכלפי המלוה זה גם חשש קרוב לגזל גמור.

ד. בבבא מציעא ע"ה ב' אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן

⁶ מה שנראה כאילו מה איכפת לו אם התחייבתי בעל פה או בכתב, מלבד שבדאי אין זה מתיר, הרי שבאמת ההסתכלות הזו איננה נכונה כלל על פי התורה, שהרי כל מה שהתורה אמרה שיש מושג של חתימה שהאדם חותם וזה מחייב אותו, הוא לפי שדיבורים אינם מספיק מחייבים את האדם, וכן כל המושג של "קניינים", ושלא מספיק הסכם של מילים בעלמא, הוא משום שבלי מעשה אין מספיק גמירות דעת, ולכן יש לחוש לדברים שאינם אחראים, ואין בהם גמירות דעת, וכשמתנהגים בצורה הזו זה נהפך להיות עסק של מילים ולא מעשים, לא קניינים, לא התחייבות ולא שטר, אין שום דבר, זה כתבנו להסבר בעלמא, אבל כלפי המלוה זה כמעט גזל גמור כמשנ"ת.

שלא בעדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר תאלמנה שפתי שקר הדוברות על צדיק עתק, ופרש"י, עובר משום לפני עור, שעולה על רוחו של לוח לכפור. [קללה]. כשתובעו וזה כופר הכל מקללין אותו ואומרין שהוא דובר על צדיק עתק, רש"י].

ובגמרא שם מבואר עוד שכשרצו למדוד אדם אם הוא מקיים כל מאי דאמור רבנן הלכו לבקש הלואה של סכום קטן בערב שבת, ואמר שאינו נותן עד שיביא שטר ועדים, ושאל אותו רב אשי האם גם אסור להלוות לי בלי עדים, אמר לו כל שכן מר דטריד בגירסיה, ומבואר שזה נקרא שמקיים דינא דרבנן, וז"ל הגמרא שם, "אמרו ליה רבנן לרב אשי קא מקיים רבינא כל מה דאמור רבנן שלח ליה בהדי פניא דמעלי שבתא לישדר לי מר עשרה זוזי דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן, שלח ליה נתי מר סהדי ונכתב כתבא, שלח ליה אפילו אנא נמי, שלח ליה כל שכן מר דטריד בגירסיה משתלי וגורם קללה לעצמי [ומשתלי - ישכח הלואתי ואגרום קללה לעצמי, רש"י].

למדנו שהזהירות הזו שאצלנו יש בה לפעמים קצת חוסר נעימות, היא המודד ליראת חטא שמקיים כל מה דאמור רבנן.

לא לשחוק את הדברים המפורשים בגמרא ובהלכה, אמנם בסכום קטן שאדם מוכן לוותר לשני, שגם אם יתבענו לאחר זמן וישכח ויכפור הוא מוותר לו, בכה"ג יתכן שמותר, אבל כשהוא עושה דברים וסומך על היושר של השני זה דינא דגמ' לאיסור.

ועוד אמרו שם תנו רבנן שלשה צועקין ואינן נענין ואלו הן מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים "...", [צועקין - בב"ד של מטה, ואינן נענין - שהרי הם גרמו לעצמן, רש"י].

ה. כיוצא בדבר אדם שולח או מקבל כסף בין בהלואה ובין בפירעון, גם אם אין מזדמן תמיד השטר, לפחות יכתוב לו מיד שובר על גבי פתק אם שולם או לא שולם, [ואם אין הלוח מעוניין יתכן דסגי שיכתוב לעצמו], לא להסתמך על הזיכרון שאפילו בזמן הגמ' אמרו כל שכן מר דטריד בגירסא.

ו. עוד מבואר בכתובות כ"א א' ובב"ב קס"ז א' הזהירות שלא להשאיר חתימה בדף ריק, וז"ל הגמרא בבבא בתרא קס"ז א' אמר אביי האי מאן דבעי למחוי חתימות ידיה בבי דינא לא לחוי בסוף מגילתא דלמא משכח לה אחר וכתביב דמסיק ביה זוזי ותנן

הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו גובה מנכסים בני חורין, [רשב"ם - **אמר אביי לא לחוי איניש חתימת ידיה כו'**. אדם שצריך לכתוב חתימת ידו על קלף ולהשליך לבית דין כדי שיכירו בית דין חתימתו כי היא דאמרינן בכתובות בפרק האשה שנתארמלה כגון ראובן ושמעון שהיו חתומין בשטר ומת שמעון ואין מי שיכיר חתימת שמעון אלא ראובן ואחד מן השוק ואמרינן התם שיכתוב ראובן כתב ידו וישליכהו לבית דין ובית דין מקיימין חתימת ידי ראובן הכתוב בשטר מכתב ידו שהשליך בב"ד ואין צריך ראובן להעיד על כתב ידו שבשטר זה כתב ידי ובאין ראובן ואחד מן השוק ומעידין על חתימת שמעון ואמר אביי כשיחתום ראובן להשליך לב"ד לא יחתום בסוף הקלף אלא בתחלתו שלא יהא חלק מלמעלה שמא ימצאנו אדם רע ויכתוב בחלק שלמעלה מחתימתו אני החתום לויתי מפלוני כך וכך ממון כו'], ועיי"ש בגמרא כמה עובדות מעניין זה.

והרב זללה"ה אמר שפעם אחת הזכיר מרן זללה"ה שמי שחותם את שמו על נייר ריק באופן שאפשר לכתוב מעליה דברים וזורק את הנייר, יש מקום לומר שהוא נפסל לעדות, כי הרי השאיר את הנייר באופן שיוכלו לכתוב עליו דבר שקר, ושמו חתום בסוף, והרי זה כחשוד לשקר, הדברים לא נאמרו כהוראה, אלא בתוך שיחת חולין של תלמידי חכמים כהערה ומליצה בחומר החיוב להזהר, לאחד שזרק פתק עם חתימת ידו: "תזהר אתה יכול להפסל לעדות".

דברים מעשיים

א. אדם שחותם ערבות על שטר פתוח, או על שטר הלואה לגמ"ח, משום שהלואה לא יודע כמה המלוה או הגמ"ח יסכים להלוות, בינתיים יש ביד הלואה שטר חתום על ערבות בלתי מוגבלת, או ביד המלוה שטר הלואה בלתי מוגבל, זהו דבר שאינו ראוי, אין לו לאדם לחתום על דברים מבלי לדעת על מה חתם, גם אם בוטח בחבירו⁷.

⁷ לכאורה בעיקר דין שטר כאשר חתם ואחר כך כתב מלמעלה תוכן השטר, אין לזה דין שטר, כמ"ש תו' גיטין ד' א' ד"ה מודה, "אפילו בשעת הכתיבה התחילו מלמטה למעלה פסול", אבל לענין מחויבות של כתב ידו שאין לזה דין שטר רק הוכחה - יתכן שזה מחייב אותו, אבל בגט מסתברא דלא מהני, וצ"ע ובירור.

ב. גם כאשר השטר כתוב במלואו אין לחתום ערבות מבלי לקרא על מה הוא חותם, וכשחותמים ערבות צריך לקחת בחשבון אילו ללוה לא יהא אפשרות לפרוע סכום כזה, האם אני יכול באמת לשלם עבורו, ואם אמנם כן יכול גם להוסיף את ההרגשה השכלית שהלוה מוסמך ואחראי לשלם בעצמו, ולא יגיע לידי כך.

ג. קרו מקרים שהערב נתן אישור בטלפון לחתום במקומו, וזה גניבת דעת כלפי המלוה, שהרי בודאי לא היה המלוה מסכים להלוות לו אם היה יודע את האמת, ונמצא שקיבל הלוואה במרמה.

ד. הלוואה בלא כתב, או עדים, על זה נאמר גורם קללה לעצמו, אבל אם הלוה קרוב אליו עד שמוכן לקבל על עצמו שאם הלוה יכפור הוא יוותר על החוב, בזה יש מקום להקל.

ה. מלוה שמקבל פרעון במקום שאין השטר תחת ידו, לא יסמוך על הזיכרון, אלא ירשום לעצמו מיד על פתקא קטנה, עד שיכתבנו על פנקסו, או שיגיע לביתו ויקרע השטר.

ו. אין לחתום את שמו על דף ריק, כאשר יש אפשרות למלאות מעליו דברים שישארו כתובים עם חתימתו.

במשלי "וחושך מיושר אך למחסור" פי' דמה שהיושר מחייב שיתן, לא יתכן שירויה דבר מזה ע"י שחסך מליתנו, וכל חסכונו שמור למחסור שיבואנו.

ומשמעות הדברים דאף בדבר שאינו באיסור גזל, כל זמן שהוא בכלל "ועשית הישר והטוב" לא ירויח מחסכונו דבר, וממילא גם הפסיד שלא עשה הישר, דבלא הפסד ודאי רצונו לעשות הישר, ויש לשנן ידיעה זו כדי שתעמוד לימינו בעת נטיית טבעו לחסוך, ויזכור שהישר והטוב נכלל במזונות שקצבו לו, ואם יחסכונו יפסיד במקום אחר.

ולשון הכתוב שם "יש מפזר ונוסף עוד וחושך מיושר אך למחסור", הכתוב שינה בלשונו, ובתחילה כתב לשון "יש" שאין כאן הבטחה לכל מפזר שירויה יותר, אבל סתמא דמילתא אינו מפסיד, ויש שנוסף ע"י יותר, ואחר כך כתב וחושך ... "אך למחסור" כדבר מוחלט שמי שחוסך בדבר שהיה צריך להוציא עליו לפי היושר, בודאי יפסידנו במקום אחר, שהרי נקצבו לו מזונותיו שיוכל להתנהג ביושר, ואם חסך כאן ע"כ יפסידנו במקום אחר.

מי שעושה דברים שהם נגד היושר, לבסוף ודאי שיפסיד מכך!, וזה כולל גם מאמצים להחתים את הערב, וכל הטרחות שיש בהשלמת היושר, ובמקום זה יחסוך מעצמו טרחות אחרות, לפעמים לא נעים אבל מדת היסורים קצובה, ואם יתאמץ ביושר יחסוך בדבר אחר.

זהירות בדבר אמת

מבואר ברמב"ן על הפסוק תתן אמת ליעקב שלא נתייחדה ליעקב מידת האמת כל עוד שהיה בבית לבן והוכרח לשקר, מבואר שגם כשמוותר לשקר זה פוגם במידת האמת.

וכמו שדורשים אצל יעקב אנכי עשיו בכורך, ואחר כך כשהוצרך לומר פעם שנייה כתוב ויאמר אני, שאף שהוצרך לשקר נזהר למעט, וגם בפעם הראשונה לא היה זה שקר גמור, משום שהוא כאומר ליצחק אביו האיש שאתה מחפש זה אני, רק שלא היה יכול לומר בדרך אחרת, כלומר אתה מחפש את בנך בכורך הממשיך דרכך, הרי זה באמת אנכי.

אנו נמצאים בעולם השקר ובהרבה פעמים כדי להגיע ליושר ולמה שראוי בצדק ובאמת וכדי להנצל מעושים וכיו"ב נאלצים לשקר, וכמו שמובא במדרש (ויקרא רבה פרשת בהר) על הפסוק שלח אצבע ודבר אוון שכשבאים שוודים לתפוס איזה אדם ושואלים אותו באיזה כיוון הוא ברח ישלח את אצבעו לכוון אחר וידבר און ישקר עליהם ויאמר להם שהוא במקום אחר, (אבל זה נדרש בדרך רמז, כי עיקר הפסוק מפורש בהיפך אם תסיר מתוכך את המנהג הרע של לדבר און⁸).

כהיום מצוי מצבים שכאלו, שנקלעים למצב שההכרח להנצל מעושים מחייב לשנות מהאמת, אבל מה אפשר לעשות שגם אם מותר לשקר אין זה נקרא "אמת", והחזו"א כותב שההרגל לשקר משחית את הנפש, ומלבד זאת גם מאבדים את הרגש מלשקר.

⁸ א"ה עיין ספר חסידים שלמד מפסוק זה ליזהר שלא לשקר אף כשאין מוציא מפיו אלא רומז ומטעה בידיו.

גם כשנאלצים לשנות צריך להרגיש שזהו דבר שאיננו נכון, ולמעט במידת האפשר, לא להרגיש אף פעם משוחררים לשקר בשאט נפש, ובודאי אין זו ממידת חסידות, ומי שנוהר יותר בודאי ישלימו לו מן השמים.

ובגמרא אמרו דובר אמת בלבבו כגון רב ספרא, ופרש"י מכות כ"ד א' **כגון רב ספרא**. בשאלות דרב אחא. והכי הוה עובדא דרב ספרא היה לו חפץ אחד למכור ובא אדם אחד לפניו בשעה שהיה קורא ק"ש ואמר לו תן לי החפץ בכך וכך דמים ולא ענהו מפני שהיה קורא ק"ש כסבור זה שלא היה רוצה ליתנו בדמים הללו והוסיף אמר תנהו לי בכך יותר לאחר שסיים ק"ש אמר לו טול החפץ בדמים שאמרת בראשונה שבאותן דמים היה דעתי ליתנם לך, עכ"ל.

וז"ל חזו"א אמו"ב פ"ד אות י"ג "ההתמדה משרטטת בצורת הנפש שרטוט יציב וקיים, ומראה הפרצוף ותבניתו משאיר אחריו התמדת המעשים הטובים והרעים של בעליה, **בן אדם שדיבר שקר לשעתו צורתו צורת אדם, ויש בו חטא, אך המתמיד בשקריו צורתו צורת שקרן ואישיותו נעדרת כו' "**, ועיי"ש שהאריך מדברי חז"ל שהארכו והפליגו בחומרת המחליף בדיבורו והגונב דעת הבריות, וע"ע בקונטרס שפת תמים להחפץ חיים שהאריך בזה.

וכשנפגשים עם אנשים מדורות עברו אפילו אנשים פשוטים אינם מסוגלים לשנות כל דהו בעד שום הון שבעולם.

וכן ראינו אצל הגדולים שלא היו משנים כלום בכל מחיר, והרב זללה"ה היה מזכיר הרבה את דברי השל"ה שראשי תיבות של אמ"ת אומר **אמת מרויח תמיד**, והיה אומר כמדומה בשם מרן זללה"ה תמיד זה "תמיד", דהיינו גם כאשר נראה לפעמים שמפסידים בשביל האמת ואם היו משקרים היו מרויחים, באמת תמיד רק מרויחים מהאמת.

וכשהיו מגיעים לפני הרב זללה"ה שאלות של השתדלות בעניני פרנסה שזקוקים לשקר, כמעט תמיד היה משיב לשלילה, והיה מוסיף "קשה לי להאמין שיתבעו אותנו בשמים למה לא שיקרנו".

יש לזכור שגם אם נאלצים פעם לשנות בדיבור, זו חריגה, ויש לזהר שלא להרגיל את הדבר כחלק מהרגל החיים, כי הדבר גורם שהרגש ישתחק, ואם האדם הי' זוכה

לא היו מביאים אתו מהשמים להכרח הזה, כך שיש לו לאדם להצטער על שנאלץ להגיע לזה, כי זו באמת ירידה מדרגת הנקיות והאמת, כמו שכתב הרמב"ן אפי' על יעקב אבינו ע"ה, ויש להתפלל ע"ז ולהשתדל להנצל מזה כמה שאפשר.

לשמור על רגש האמת!

ט. מתוך במאי זכייך על הרבנית ע"ה

לשמוח ולשמח במה שיש

איתא בגמ' "דרש רב עזריא כו' אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ד' פניו אליך, אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ד' א' והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה".

ושמעתי ביאור הדברים ע"פ מה דאיתא במדרש תנחומא ששם כתוב הענין בלשון אחר, וז"ל "אמר הקב"ה כשם שהם נושאים לי פנים, אף אני נושא להם פנים, כיצד, כתבתי בתורתי ואכלת ושבעת וברכת ואדם יושב הוא ובניו ובני ביתו ואין לפניהם כדי שובע, והם נושאים לי פנים ומברכין, ודקדקו על עצמן שיברכו על כזית ועל כביצה לפיכך ישא ד' פניו אליך וישם לך שלום", עכ"ל, למדנו כונת הדברים שאע"פ שאין להם לאכול כדי שביעה הם מודים ומברכים, שהיה להם מקום להתרעם על חסרונם, ובזה ניחא שאין הכונה על החומרא שמחמירין על עצמן להוסיף בהמ"ז, אלא שמודים ומברכים במקום להתרעם.

למדנו מכאן שבשכר שמודים על הטובה המועטת ולא מתרעמים נושאים להם פנים ומוחלין להם לפני משורת הדין, ומאידך על איוב כתוב שהיה בדרגות גדולות ואף יותר מן האבות, אך לבסוף לא זכה משום שקרא תגר⁹,

⁹ בבבא בתרא ט"ו ב' חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו, ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכר, הביא הקדוש ברוך הוא עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף, כפלו לו הקדוש ברוך הוא שכרו בעוה"ז [כדי] לטורדו מן העולם הבא.

ראינו אצלה את המושג של לקבל הכל בשמחה ובאהבה, ולא כהקרבה אלא כדבר פשוט, וכפי שהיה שגור על פיה "להודות ולבקש".

הכל נעשה בשמחה, לא היתה הרגשה של מסירות נפש ושל קשיים, לא התייחסו למחסור כמחסור, ואף שחיו בעניות ובדחק גדול, הילדים לא ידעו מכך כלל, ומעולם לא עלה על דעתם שחסר להם משהו, וכמה שנים שגרו ברחוב ירושלים והיתה המשפחה כבר משפחה... בדירת שני חדרים לא גדולים, כולל קבלת קהל באותו חדר ומרפסת קטנה, ועוד היה דוד שהיה מגיע מירושלים וישן ב"הול", אבל אף אחד לא הרגיש שחסר מקום, ופעם אמר לו הרב זללה"ה בצחות, עוד מעט נעבור לדירה גדולה ואז כבר לא יהיה לכם מקום..., אדרבה, כשעברו לדירה רחבה יותר אמרה שהדירה מדאי גדולה, וחסר לה את ההרגשה שכל הילדים שמורים לידה, לא היה מה לאכול ולא מה ללבוש ומעולם לא נשמעה איזו אנחה ש"אין", אדרבה היתה אומרת שטוב שהילדים נראים בריאים כדי שלא ירחמו עליהם.

זהו ג"כ מסר חינוכי, אפשר לחיות את כל החיים עם כל החסר ואף אחד מהילדים לא ידע שחסר משהו..., את האוכל קונים מהשאריות של המאפיה, ולובשים בגדים ישנים, אבל כשהגיע אחד הילדים מהסנדלר עם נעליים אחרות שנתן לו מרחמנות, הסתכלו עליו בתמיהה רבה, מה לקחת... וכמובן שיחזיר מיד, כענין שכתוב ודורשי ד' לא יחסרו כל טוב, לא כתוב שיש להם, אבל לא חסר להם, כמדומה שאמו של הרב זללה"ה שאלה את החזו"א על כל מיני הבטחות שבגמ' למה אינם מתקיימות אצלנו, והשיב "אנחנו נחשבים לבני הבית, ועם בני הבית הקרובים לא עושים עסקים", [הם מספיק קרובים בשביל להרגיש שאם לא התקיימה ההבטחה הרי זה לטובתם]¹⁰.

עוד מבואר בפסיקתא, "אשרי אדם שנגעו בו ייסורים וכבש כעסו ולא קרא תגר אחר מדת הדין, אלא כיון שבאו ייסורים על איוב אילו כבש כעסו ולא קרא תגר אחר מדת הדין למידה גדולה ומשובחת היה בא, א"ר חנינא בר פפא אילו לא קרא תגר כשם שאומרים עכשיו בתפילה אלקי אברהם אלקי יצחק ואלוקי יעקב כך היו אומרים ואלוקי איוב, שעה נטל הקב"ה לעיני קדושים של מעלן, אמר להן איוב עבדי זה ד' מדות גדולים יש בו איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע יגיעו אותו כל אלו הייסורים אם עומד בהם ולא קורא תגר מייחד אני שמי עליו כשם שייחדתי על האבות, לא עשה אלא כיון שהגיעו אותו ייסורים התחיל מבעט ואומר "מי יתן ידעתי ואמצא" מיד אמר לו הקב"ה (האיוב החשבתה) [הא איוב החשכת] עצה שנטלתי למען".

¹⁰ ביאור הדברים - מלך שמפרסם הבטחות לכל מי שיעשה כך וכך, הרי בניו ובני ביתו הקרובים יודעים שלא מתאים שהם יתבעו את ההבטחות כמו הרחוקים יותר, והמלך אינו מרגיש מחויב להם, כיון שסומך ויודע שהם מרגישים מספיק קרובים לדעת כי הכל לטובתם, וזה נראה זר לבקש את

כשעברו לגור ברחוב רב אסי, היה זה ממש לכתך אחרי במדבר, המקום היה שומם כמדבר, נחש שרף ועקרב וכל מרעין בישין, יללות תנים, וחושך מוחלט בכל האיזור שלא היה מיושב כלל, וכמה פעמים נאלצו לכפות כלי על גבי עקרב בשבת..., אבל הכל התקבל בפשטות...

אנשים שבאו לשאול את הרב זללה"ה שאלות היו לוקחים עמהם פנס בשביל לעבור את הדרך, וכשמישהו מהילדים היה רוצה לצאת בערב היו מחכים להתלוות למישהו שבא עם פנס... והכל התקבל בפשטות.

דעת התורה לענין נקיון ועדינות

אמנם צריך להבחין - מחסור אינו קשור להזנחה, למרות החסר מעולם לא היה מושג של הזנחה, פעם אמר הרב זללה"ה שהגם שלא היה מה לאכול בבית אבל תמיד הבית היה נקי, ההזנחה אינה הולכת ביחד עם עדינות הנפש, וכמו שאמרו חז"ל ת"ח שנמצא רב על בגדו חייב מיתה, וכן מצינו ענין זה בכמה תיקוני חז"ל במים ראשונים ובמים אחרונים ועוד, אמנם צריך לדעת את הגבול, אבל פרישות והתרחקות מהעוה"ז אין הכוונה זוהמא, מלבד מה שיש בזה משום חילול ד' כמו שקראוהו חז"ל "משניאי", והרבה טועים בזה ומערבים המושגים כאילו ההזנחה היא ממידת ההסתפקות, וזו טעות גדולה והיפך השקפת התורה.

לשמוח בקשיים שבקיום המצוות

בכל ענין הקשיים שבשמירת המצוות, יש להזכיר את דברי הגרע"א במכתב על אכילת מרור, שבו הוא מבטיח נאמנה וז"ל "אני מבטיח באמונה במי שיעשה מצוה בחשק ויחשוב בשמחה בזה הרגע אני מקיים מצוות הבורא כמעט לא ירגיש מרורות כלל".

הפרס הקטן שהובטח לכללות העם, ובתוספת ביאור - בן שנמצא קרוב וידוע ומבין שהכל עושים לטובתו ומרגיש את המציאות הזו, לא יתבע הבטחה של פריט קטן, כי הוא מרגיש היטיב שזו תביעה מיותרת, שהרי הכל נעשה רק לטובתו, ולכן אפשר "כאילו" לא לקיים, כי הוא מבין היטיב שחוסר קיום זה מגיע מקירוב יותר גדול, זכר לדבר ששלמה המלך ע"ה התפלל שכל מי שיתפלל בביהמ"ק תתקבל תפלתו, אבל חילק בין יהודי לגוי שאצל היהודי תקבל בקשתו לפי מה ש"דעת את לבו", אבל אצל הגוי נאמר "ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי", כל אחד לפי דרגת קירובו.

אם אדם מתייחס לכל הקשיים האלו כקשיים של מצוה, הוא לא מרגיש צער, והוא לא מסכן, וכמו שכשהוא שומע סיפור על אדם אחר שהתמסר למצווה מתוך קושי, הוא לא מסתכל עליו ברחמנות אלא להיפך, הוא מרגיש הנה זהו סיפור על צדיק, אין סיבה שכאשר הדבר נוגע לקשיים שלו עצמו הוא יסתכל עליהם בלחץ ובצער.

צריך לעודד את עצמו, הנה זכיתי לעשות את המצוה בצער, ולסבול ע"י המצוה, הרי זה שמחה של מצוה, וזו נקודת המבחן וזהו הנסיון.

למשל אם בשבת אחת נכבה הגנרטור אדם יכול להיות מזה בצער גדול, אבל אם הוא יעשה לעצמו חשבון שבשביל שבת אחת שהגנרטור לא עובד הוא מקבל שכר על כל השנה שבכך הוא מראה שגם בכל השנה הוא מוכן לשבת כך בחושך, אם לא היה גנרטור, [נפעם התבטא הרב זללה"ה "טוב שמדי פעם אין חשמל, והננו כמצביעים שכשאין גנרטור, אין חשמל].

וכן אדם שחסר לו פעם איזה ירק בשנת השמיטה צריך לשמוח, הנה עכשיו אני נעשה "שומר שביעית", ומסופר במדרש איכה איך שהגויים היו עושים הצגה לצחוק מהיהודים, מביאים גמל ומלבישים אותו בגדי אבל, ושואלים למה הוא מתאבל, ומשיבים כי היהודים שומרי שביעית ואין להם מה לאכול, אז אוכלים את הקוצים ולכן אין לגמל אוכל (שכידוע גמל אוכל קוצים, וכמבואר במשנה ובגמ') , למדנו שכך היתה נראית שמירת שביעית בכל הדורות.

ההסתכלות הזו מלמדת את האדם לשמוח בכל הקשיים, ובאמת זה נותן לכל מעשי המצוות שלו הסתכלות אחרת.

אבל כשזה מגיע לשעת הלחץ, היצר הרע עושה את האדם עניו ופשוט, וכשמגיע לו את הכבוד של המסירות למצוה, הוא לא נותן לו להרגיש שהוא עושה כעת את הדבר הנעלה ביותר, אלא הוא מזלזל בזה, ומתמקד רק בצער שיש לו מכך.

לסיכום, יש להעריך כל צער, כל הבלגה, כל ויתור למען השני, וכל קושי שיש בקיום המצוות, כאוצר שלא יסולא בפז, ושאין לו ערך עם מצוות שאדם דש בעקביו ובהרגל.

שמירת התורה בדקדוקה

הקשיים בשמירת התורה היו גדולים מאוד, ובפרט בדברים שרק יחידים דקדקו בהם, בירושלים לא הכירו את החזו"א לא מעשרות ולא שמיטה ולא טלטול, הכל היה מושגים חדשים, והכל התקבל אצלה בפשטות ובשמחה, המסירות נפש מתוך שמחה היא המנחילה את הדורות הבאים.

בירושלים של השנים ההם, מי שרצה לדקדק בהלכות שמיטה, לא היה כלל מה לאכול, וסיפרה שלפעמים היתה משיגה בשוק מחנה יהודה צנן שמכרה ערביה...

שמירת שבת ללא חשמל ובתחילה לפני שנתחדשו הגנרטורים, לא רצה הרב זללה"ה להשתמש עם מצברים משום מעין מחזי שנראה כאילו משתמש בחשמל שיש בו חילול שבת, - כל הזכויות של הדור הזה שייכים לאלו שהצליחו בגבורה ובשמחה לעבור את הקשיים הללו.

אברכים נפגשים בקשיים בזמן שהם נכנסים לבתים שלא מכירים כ"כ, כלשון החזו"א "שקיום המצוות בצביון השטחי קלים הם לשומרם, אבל כבדים הם מאד לאלה היודעים חומר הדין ולפעמים תעמיד שמירת ההלכה את האדם לפני נסיונות כבירים, ואחרי רב עמלו למצא תפילין כהלכתם, אתרוג כהלכתו, ציצית כהלכתה יחודש אצלו ספק חדש אשר לא הרגיש בו מראש, וכל עמלו לריק וצריך להלחם במדותיו, לפעמים במדת העצלות כאשר הוא עייף למעלה מן המדה, ופעמים הדבר מקושר בבזיון מבני אדם, ופעמים בהפסד ממון, לפעמים אנשי ביתו יקניאוהו, ועוד אלף כיוצא בו, ובכלל המדקדק עבודתו עמלה בהיותו יחיד בדבר וצריך אומץ לא להגרר אחר סביבותיו", - ע"כ מתוך דברי החזו"א.

כתבנו כל זה ללמד שתמיד היה קושיים להחדיר דקדוק המצוות, ומה שמוצאים מקומות שמקובל להזהר, אלו הם הפירות של המסירות נפש מהדור הקודם, לכן ידע האברך שלא נזדמן לו קושי מה שלא היה לאחרים, אלא כעת זו הזכות שלו להיות אבן פינה לדורות הבאים, וככל שיקבל את זה בשמחה כן יזכה להנחיל לדורותיו, וזכות כל הדור הבא שייך למסירות זו, רבים שומרים היום על שביעית ומעשרות בשכר אלו שסבלו את הקושי בדור הקודם, רבים משתמשים בגנרטור בשכר אלו שישבו בחושך, רבים הדברים שיש להשיגם היום בהכשר בשכר אלו שלא קנו כשלא היה הכשר טוב, רבים ההכשרים שמדקדקים יותר בגלל דרישות הציבור.

הכשרים רבים משגיחים יותר על שחיטה ומליחה כדין ועל בדיקת קשקשים בדגים ומניעת תולעים, והזכות לאלו שנמנעו מלאכול כשלא דקדקו יפה, וכן במצות תפילין ומזוזות וציצית וד' מינים הכל פרי המדקדקים.

הסתכלות כללית

באופן כללי בכל קש"י החיים הדבר תלוי מאיזה יסוד מתחילים, מי שחושב שיש איזה דבר שמגיע לו, אזי כשנחסר לו משהו, הוא מיד עצוב וכואב, אבל מי שמתחיל מראש שלא מגיע לו כלום, וכל מה שיש לו הוא חסד ומתנת חנים, אזי כל ימיו הוא רק מודה על מה שיש, ומה שאין מאן דכר שמיה.

על הפסוק וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית... וציוויתי את ברכתי... הנה הפסוק הזה אומר דרשני, שנזכר בדרך "ואם תאמר" ו"יש לומר" שאינו מצוי, וראיתי כתוב בלשון מליצה שהפסוק הזה בדוקא בלשון זו, משום שאם לא תדאגו ולא תאמרו מה נאכל, ממילא יהיה הכל ולא יצטרכו ברכה מיוחדת, אבל אם ישאלו וידאגו אז יצטרכו לברכה... (בדרך הפשט כשיהיו בנ"י בארץ ישראל לא ישאלו כלל כי הרי יראו לבד את הברכה בשנה השישית, והשאלה נשאלת רק כעת בזמן מתן תורה, ובאמת רבו פלאי ההשגחה גם בדורנו בשמירת השמיטה).

אם יודעים לשמוח ולהעריך את מעמדם של לומדי התורה, אם יודעים לראות נכון כל אברך כאותו תלמיד חכם יחיד בעיירה, אם יודעים שמי שזכה לדוחקא דתלמיד חכמים - זכה, ומי שלא זכה - לא זכה, אזי אין צריך שום צורך בהתגברות כדי לחיות בשמחה.

מתוך סיכום הדברים

היסוד הגדול הוא "אהבת תורה", ככל שמושרשת הידיעה והאמונה הזו, הרי זה הופך את כל ההתמסרות לתורה לענין אחר, לא הקרבה למען..., אלא אותה הרגשה שיש לבעל הלומד, כך גם יש לאשה המסייעת.

להנחיל את הפשטות שאין בה תלונות על החסר, וזה מנחיל לבנים שמחה וסיפוק. לא לדבר על מה שיש לשני, ואצ"ל שלא יעלה על הדעת שזה על חשבונך.

לקבל הכל בשמחה זהו היסוד לדור הבא, כמו שאמרו על המילה שבשכר שמסרו נפשם עליה עושים אותה בשמחה.

מכתבים

יסורי ממון

שלו' רב וכל טוב סלה

חביבים יסורים וקבלנו מרבנותנו שיסורי ממון הם הקלים מכולם, כי האדם יכול להסיח דעתו מהם, ובמשך הזמן נשכח בלי להשאיר צלקת, ואם האדם הי' מפסיד בעסקיו סכום כזה, לא הי' מרגיש מיוסר כ"כ, א"כ הצער העיקרי הוא ברגש, ואמנם זוהי מתנת שמים לעזור לאדם שירגיש יסורים, באותו סכום של הפסד, ויתכפר לו יותר, וגם יתחזק יותר, ואיתא במדרש מפני מה כשאדם מריח שריפה נפשו עגומה עליו, מפני שהיא יודעת שהיא נידונית באש לעתיד לבא, וכליון של שריפה הי' מנת חלקם של גדולי ישראל הראשונים והאחרונים מאות בשנים, הא למדת שזוהי דרך יסורים שנדונים בה הצדיקים, שהיא קרובה יותר לדין שמים ישיר.

והבה נתבונן בהשגחה הפרטית, איך שיצאו כולם שלמים ובריאים, איך שאין רגשי אשמה של חוסר אחריות, שזה מצוי באופנים אחרים של שריפות, איך שאירעה השריפה בבית השכור ולא בדירה החדשה שכאלו נתפסה, ועוד.

אמרו חז"ל שעזרא תיקן שיגמרו בחוקתי לפני שבועות וכי תבא לפני ר"ה על שם תכלה שנה וקללותיה ותחל שנה וברכותיה, ויה"ר שהמקום ב"ה ימלא חסרונכם וישלים לכל בכפל כפליים, ותדעו ותבינו איך שהכל לטובה, ושימולאו כל משאלות לבכם לטובה ברוחניות וגשמיות.

צער שריפת הספרים

שאלי שרופה באש לשלו' אבל'ך, והכואבים המשתוממים עלי מוקד גליל'ך, כך קונן מהר"ם מרוטנבורג על שריפת התלמוד, ומסיים עוד תעדי בעדי שני, ותוף תקחי תלכי

במחול וצהלי במחוליק, וכאשר נאנח רב חסדא על ביתו של רחב"ח שנחרב, השיב לו עולא הכי א"ר יוחנן מיום שחרב ביהמ"ק נגזרה גזירה על בתייהן של צדיקים שיחרבו כו' וא"כ יוחנן עתיד הקב"ה להחזירן לישובן כו' חזייה דלא מישב דעתיה א"ל דיו לעבר שיהא כרבו, פרש"י שהרי ביהמ"ק חרב שהוא ביתו של הקב"ה, ואמנם צריך להצטער על חורבן מקדש מעט ושריפת התורה, אבל אין לחפש הסברים וסיבות, כמו שלא יחפש האליהו רבה למה נשרף ספרו הגדול על יו"ד שנשאר ממנו דף אחד, כמ"ש בהקדמתו, וכן המנחת ברוך הכין ספרים על ד' חלקי שו"ע ונשאר ממנו רק חלק או"ח, וספר בית מאיר על חו"מ, ועוד לאלפים ורבבות ספרי ראשונים ואחרונים, ואין לנו לחפש חשבונות שמים, ומי יודע במקום איזה צרות ניתנו החידושים שנכתבו בעמל למאכולת אש, ומי יודע איזה עולמות נבנו בשמי השמים בכח התורה שחזרה לשמים באש כמו שניתנה, עלינו להתחזק בבטחון דכל מאי דעביד רחמנא לטוב עביד ועתיד להחזירם לנו, והכתובים והשרופים שוים לפניו ית"ש, באש ניתנו ובאש חזרו למקורם.

ויה"ר שתשגה ותגדל אחריתך מראשיתך ביתר שאת ויתר עז להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה הזאת, ברוב נחת בכל הענינים חיי בני ומזוני בזכותא ובמזלא לשמחת עולם.

דעת התורה לענין הנהגת הנקיות

"מה נכבד הוא האדם המואס בצחצוחי העוה"ז, ומשים עצמו כבהמה שמסרחת ואוכלת, וביתו כמדבר, אינו מקפיד לצחצח ביתו ובגדיו, ואינו מדקדק ביפוי המאכלים הנכנסים לתוך גופו, כמה פרישות יש בזה, כמה ענוה נראית כאן, וכמה שלות החיים מוסיף עי"ז, הלא תראה בנ"א המדקדקים בנקיות וקפדי אמנקירותא, כמה טורח וצער הם מלאים יומם ולילה, וכמה צער גידול בנים יש להם, אחרי שרוב תינוקות מטפחים באשפה, ומטנפים בגדיהם וכו' וכו', אבל כאשר מתגבר האדם על רגשותיו וכובש יצרו, הנה חסך לעצמו רוב טרדות העוה"ז, והוא שלו ושקט, הילדים מתפתחים בשלוה, והכל על מי מגוחות, נוסף לזה הוא מתרגל שלא להתחשב בשיחת בנ"א והוא חוסך מעצמו הרבה והרבה כידוע, אשר חלק גדול מהוצאות הבית והלבוש הוא מפני דעת בנ"א, הנה אשריו בעוה"ז ויצרו מסור בידו, - כך יש מקום לחשוב.

אבל דעת התורה אינה כן, וההיפך מכל הנ"ל הוא האמת, כמה וכמה מצות יש בתורה אשר באו להנהיגנו בעדינות הנפש וטהרתה, מלבד מצות בל תשקצו הכוללת "כל" דבר המאוס בעיני האדם, שאם מתגבר על מאיסתו הרי הוא משקץ נפשו ומכין אותו מכת מרדות כמ"ש הרמב"ם, ואיסור אכילת שקצים ורמשים אף הוא מפני מאיסותם, [וכ"כ הרמב"ן דהיינו טעמא דדגים שאין להם קשקשים שהם בדרך כלל שוכנים בלחות בלא אויר בתחתית המים ובעכוריהם ע"ש], ויש פרשה שלימה בתורה לצאת מחוץ למחנה ואיך להתנהג שם, וכן ענין מוחנין קדוש שאסור לדבר ואפי' להרהר בדברי קדושה במקום שאינו נקי, ואמרו על הפסוק "כי דבר ד' בזה", זה שאומר דברי תורה במקום שאינו נקי, ונטילת ידים מים ראשונים ואחרונים נקראים "והתקדשתם והייתם קדושים".

והרבה החמירו בנגיעה במקומות מכוסין שיש בהם מלמולי זיעה, ובשאר עניני רחיצה עד שאמרו שאם אינו רוחץ ידיו אם ת"ח הוא תלמודו משתכח ואם ע"ה הוא יוצא מדעתו, וכהן שהקריב בלא קידוש ידים ורגלים חייב מיתה ועבודתו פסולה, ומרן החזו"א לא היה מברך שום ברכה בידים שנגעו בפרי או באוכל שמשאר קצת שומן או דבק בידים, עד שהיה רוחץ מקום הדביק במים, ועוד הרבה מצוות אשר באו להנהיגנו בטהרת הנפש ועדינותה, להבדל אפי' מנגיעת הדברים הטמאים, תדע שגוי כבהמה ובהמה כאבן שאינם מק"ט, למדנו שג"ז מכח הקדושה שהטומאה פוגמת בה, והדריכתנו התורה איך נסלק מנפשינו הפגם שבא ע"י הטומאה, ושזה בכוחות רוחניים מיוחדים להחזיר הקדושה, והדברים מבוארים במקומות רבים בטעמי המצוות, ובספר הכוזרי כתב שרוב בני"א בדורו מתבלבלים בהיותם בחדר שהמת שם או שהיה שם חוץ מגסי השכל שאינם מרגישים, זהו תוכן דבריו, למדנו שעדינות הנפש מרגישה בזה ג"כ השפעה.

הנה ראה ראינו דאדברא שלימות האדם היא בעדינות הנפש, ובמקום שנשבח את האדם השותה בכוס שאינה נקיה, נכנו מכת מרדות כדין קרנא דאומנא, [ואיתא בגמ' שהשמש בודק כוסות וקערות לאור הנר שיהיו נקיות ביותר], ובמקום שנשבח את הת"ח שאינו מדקדק בנקיון בגדיו, נחייבו מיתה כדין ת"ח שנמצא רבב על בגדיו, [ולענין חציצה מחלקין במשנה בין בגדי ת"ח לבגדי ע"ה שהת"ח מקפיד יותר והוי חציצה], וכן הדברים אמורים בכל עניני הנקיות אשר יסודם בנפש המשכלת אשר בזה מותר האדם מן הבהמה, ולכבוד מתן תורה צוותה תורה וכבסו שמלותם בנקיות לכבוד התורה, וביזהכ"פ אמרו לקדוש ד' מכובד כבדהו בכסות נקיה.

ובמקום שהיינו חושבים שצחצוח הבית וסידורו הוא ענין לעמי הארץ, הנה אמרו בגמ' ההיפך מזה, כמו שביארו בב"ב נ"ז ב' שלחן של ת"ח כיצד שני שלישי גדיל ושליש גלאי, ועיי"ש בפרשב"ם שאין מניחין הקערות על המפה שלא תתלכלך המפה, ואין מניחין האוכל על השולחן כי אם על המפה, ואמרו שולחן של ע"ה כשאינו מקפיד ע"ז עיי"ש, וכן בנקיות שתחת המיטה הבדילו בין ת"ח וע"ה, [ויש בגמ' שבת מ"ו א' שרבא הקפיד על ר' אויא שלא נזהר בנעלו שהיה עליה טייט ונתלכלכה המיטה מהטיט], הרי דאדרבא מה שאין מקפידין על נקיות זוהי השפלות וההליכה אחר הגשמיים, ואילו הנטיה לנקיות היא הבחירה בטוב בעצת היצר טוב, וזוהי הדרך להתעלות ברגשי קודש בנפש המשכלת, [ומה שאמרו אם אדם משים עצמו כחיה זו שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו, פרש"י בל"ב שמנבל עצמו על ד"ת, וסיים לשון זה נראה בעיני לפי שמצינו "בכל הש"ס" שדרך ת"ח להקפיד על מאכלן דרך גדולה וכבוד, ועל מלבושיהן, כדכתיב כל משנאי אהבו מות], ואיתא בגמ' שר"ג התיר לכבד את הבית ביו"ט, וראב"צ אומר שלא היו מכבדין ביו"ט אלא מערב יו"ט, ואח"כ היו מניחין סדינין ע"ג קרקע הנקיה ולמחר כשהאורחים נכנסים מסלקים את הסדינין ונמצא הבית מתכבד מאליו.

נמצינו למידן איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם להגיע למעלות הנפש, להרגיש רגשותיה, ולהבין הליכותיה, יתנהג בנקיות וטהרה גופו ומלבושיו יהיו נקיים ככתוב בכל עת יהיו בגדיך לבנים, וכן ידקדק בנקיון ביתו עכ"פ במידה בינונית, וכבר אמרו חז"ל ששר של עניות שוכן בלכלוך ושר של עשירות שוכן רק בנקיות, הנה במקום שחושבים שאצל העשירים נקי וההיפך אצל העניים, ראינו שזו רק התוצאה שאצל הנקיים יש עושר, ואצל הבלתי נקיים עוני, אמנם כל הדברים המסורים להבנת הלב לפי הענין, יש מקום ליצה"ר למשוך הדברים יותר מדאי לתענוגי העוה"ז, אבל החכם עיניו בראשו להשכיל בדעת תורה מה נקרא עדינות וקדושה, ומה נקרא חיבור יותר מדאי לעוה"ז.

וכן הדברים אמורים בחינוך הבנים, אם רוצים לגדלם לחכמה יש לגדלם בעדינות הנפש, להרגילם בנקיות וטהרה, ואם מרגילים אותם בחוסר נקיות, מטמטמים לבם ומשקצים נפשם.

מה מאד הדברים חמורים כשמדובר בת"ח [וכיום זה כולל כל יושב בכולל], הרי בכל הש"ס מרבים להזכיר חיוב המיתה הרובץ על משנאי התורה בעיני ע"ה, וזה עיי"ז

שאינם מודקדקים במאכלם ומלבושם דרך כבוד, וכמ"ש רש"י, וה"ז חוב גמור מעיקר הדין להנצל מח"ה החמור מכולם, ועוד יש בזה לפרט יותר. ע"כ.

לימוד תורה - התרחקות מאלה המתייחסים ללימוד בעוד מקצוע

... וכונתי היתה לעכר דעתו מלחשוב אדות לימוד במכון, אשר עושים התורה פלסתר, ומשתדלים להשוות ח"ו לימוד התורה ללימוד שאר חכמות להבדיל, והם אינם יודעים שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה ומבקשה ככסף וכמטמונים, ולא באלו שמעדנים עצמם בעידונים וקובעים שעות ללמוד למען הרבות כסף וזהב וכבוד. מכתי התעוררות חלק ב' פרק ח' ט'

